

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально - науковий інститут економіки та бізнес-освіти

Кафедра економіки та цифрового бізнесу

Спеціальність 051 Економіка

Форма навчання заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Бондаренко Марії Володимирівни

на тему **«Оцінка конкурентоспроможності промислових регіонів України»**

(на прикладі Дніпропетровської області)

Науковий керівник к.е.н., доцент

(наук. ступінь, вчене звання)

Радько В.М.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту в ЕК

(протокол засідання кафедри економіки та цифрового бізнесу № 14 від

10.06.2026 р.)

Зав. кафедри _____

(підпис)

Радько В.М., к.е.н., доцент

(прізвище, ініціали, наук. ступінь, вчене звання)

Кривий Ріг

2026

ЗАЯВА

Я, Бондаренко Марія Володимирівна, засвідчую, що кваліфікаційна робота бакалавра на тему: «Оцінка конкурентоспроможності промислових регіонів України (на прикладі Дніпропетровської області)» написана мною самостійно. Вона є цілковито моєю працею, жоден розділ, пункт цієї роботи не був опрацьований третіми особами.

26.05.2026

підпис

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
України 29 березня 2012 року № 384

Форма № Н-9.01

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут економіки та бізнес-освіти
Кафедра економіки та цифрового бізнесу
Освітній ступінь бакалавр
Спеціальність 051 Економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ **В.М. Радько**

“30” березня 2026 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Бондаренко Марії Володимирівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **«Оцінка конкурентоспроможності промислових регіонів України (на прикладі Дніпропетровської області)»**

Науковий керівник роботи Радько Вікторія Миколаївна, к.е.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджено наказом закладу вищої освіти від «23» березня 2026 р. № 193-ст

2. Строк подання роботи 29.05.2026р.

3. Зміст кваліфікаційної роботи; об'єкт, предмет та мета дослідження:

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні засади оцінки конкурентоспроможності промислових регіонів

РОЗДІЛ 2. Аналіз рівня конкурентоспроможності промисловості регіонів України

РОЗДІЛ 3. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності промислових регіонів України

Об'єкт дослідження - конкурентоспроможність промислових регіонів України.

Предмет дослідження - теоретико-методичні та прикладні засади оцінювання конкурентоспроможності промислового регіону, а також інструменти державної політики та механізми місцевого економічного розвитку, спрямовані на її підвищення

Мета кваліфікаційної роботи - поглиблення теоретико-методичних засад оцінювання конкурентоспроможності промислових регіонів України та розробка диференційованих практичних рекомендацій щодо її підвищення в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови (на прикладі Дніпропетровської області)

5. Дата видачі завдання 26.03.2026 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної бакалаврської роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка керівника про виконання етапів (дата, підпис)
1	Підготовка розділу 1	до 17.04.2026р.	
2	Підготовка розділу 2	до 08.05.2026р.	
3	Підготовка розділу 3	до 25.05.2026р.	
4	Реєстрація завершеної кваліфікаційної роботи	до 29.05.2026р.	
5	Перевірка кваліфікаційної роботи на плагіат	03.06.2026р.	
6	Отримання відгуку від наукового керівника	04.06.2026р.	
7	Отримання зовнішньої рецензії	05.06.2026р.	
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи на кафедрі	09.06.2026р.	
9	Допуск кафедрою кваліфікаційної роботи до захисту	12.06.2026р.	
10	Підготовка студента до захисту в ЕК	до 19.06.2026р.	

Завдання підготував науковий керівник _____ **Радько В.М.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання одержав _____ **Бондаренко М.В.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Примітки:

1. Форму призначено для видачі завдання на виконання кваліфікаційної роботи і контролю за ходом роботи з боку кафедри.
2. Розробляється керівником кваліфікаційної роботи. Видається кафедрою.
3. Формат бланк
4. а А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки.

АНОТАЦІЯ

Бондаренко М.В. Оцінка конкурентоспроможності промислових регіонів України (на прикладі Дніпропетровської області). – Рукопис.

Кваліфікаційна бакалаврська робота за спеціальністю 051 Економіка – Державний університет економіки і технологій. – Кривий Ріг, 2026.

Кваліфікаційну роботу присвячено поглибленню теоретико-методичних засад оцінювання конкурентоспроможності промислових регіонів та розробці диференційованих рекомендацій щодо її підвищення в умовах воєнного стану та євроінтеграції (на прикладі Дніпропетровської області).

У першому розділі узагальнено економічну сутність та специфіку конкурентоспроможності промислового регіону, систематизовано методичні підходи до її оцінювання, розроблено систему показників, адаптовану до умов обмеженої статистики.

У другому розділі на основі даних 2023–2025 років проведено типологію регіонів України за рівнем промислового розвитку (виділено п'ять типів), виконано інтегральну оцінку конкурентоспроможності шести репрезентативних регіонів, побудовано факторну модель конкурентоспроможності на основі виробничої функції Кобба-Дугласа (коефіцієнти еластичності: кадровий потенціал – 0,42, інвестиційна активність – 0,35, енергетична безпека – 0,28), а також систематизовано проблеми та «вузькі місця» розвитку промисловості за різними типами регіонів.

У третьому розділі обґрунтовано ключові механізми державної політики стимулювання промислового розвитку (Ukraine Facility, програма «Зроблено в Україні», реформа ДПП, страхування воєнних ризиків, індустріальні парки) та розроблено диференційовані стратегії підвищення конкурентоспроможності для різних типів регіонів, деталізовано на прикладі Дніпропетровської області. Реалізація запропонованого комплексу заходів до 2030 року дозволить збільшити промислове виробництво на 15–22%, підвищити інтегральний індекс конкурентоспроможності на 15–20%, створити 10–12 тис. нових робочих місць та отримати додаткові податкові надходження до бюджетів усіх рівнів у розмірі 15–20 млрд грн щорічно.

Результати дослідження можуть бути використані обласними державними адміністраціями для формування регіональних програм промислового розвитку, залучення інвестицій через механізми державно-приватного партнерства та індустріальних парків, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Регіональна економіка» та «Промислова політика».

Ключові слова: конкурентоспроможність регіону, промисловий регіон, старопромислові регіони, нові промислові центри, типологія регіонів, інтегральна оцінка, факторна модель, кадровий потенціал, інвестиційна активність, енергетична безпека, Ukraine Facility, програма «Зроблено в Україні», державно-приватне партнерство, Дніпропетровська область.

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ 1. Теоретико-методичні засади оцінки конкурентоспроможності промислових регіонів	10
1.1. Економічна сутність та специфіка конкурентоспроможності промислового регіону.	10
1.2. Огляд методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності	15
1.3. Система показників для аналізу конкурентоспроможності промислового регіону	23
Висновки до розділу 1	29
Розділ 2. Аналіз рівня конкурентоспроможності промисловості регіонів України	32
2.1. Типологія регіонів України за рівнем промислового розвитку.	32
2.2. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності промисловості регіонів	46
2.3. Аналіз ключових факторів впливу на конкурентоспроможність промислових регіонів.	52
2.4. Проблеми та "вузькі місця" розвитку промисловості в різних типах регіонів.	66
Висновки до розділу 2	73
Розділ 3. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності промислових регіонів України	76
3.1. Державна політика стимулювання промислового розвитку в умовах воєнного стану та євроінтеграції.	76
3.2. Розробка стратегії підвищення конкурентоспроможності промислового регіону (на прикладі Дніпропетровської області)	82
Висновки до розділу 3	93

Висновки	96
Список використаних джерел	101
Додатки	

ВСТУП

В умовах повномасштабної війни, спричиненої збройною агресією Російської Федерації, промисловий сектор України зазнав безпрецедентних руйнувань, втрати логістичних ланцюгів, кадрового голоду та енергетичної нестабільності. Водночас війна спричинила глибинні структурні зрушення в територіальній організації промисловості: релокація підприємств зі сходу та півдня на захід активізувала формування нових промислових центрів, загострила міжрегіональні диспропорції та висунула нові вимоги до державної регіональної політики. Євроінтеграційний вектор розвитку України, підкріплений механізмами Ukraine Facility, вимагає адаптації промислової політики до стандартів Європейського Союзу, підвищення конкурентоспроможності регіонів на засадах сталості, інноваційності та соціальної згуртованості. Саме тому оцінка конкурентоспроможності промислових регіонів – особливо старопромислових, які зберігають основний виробничий потенціал, але стикаються з критичними викликами – є надзвичайно актуальним науковим і практичним завданням.

Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних засад оцінювання конкурентоспроможності промислових регіонів України та розробка диференційованих практичних рекомендацій щодо її підвищення в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови (на прикладі Дніпропетровської області).

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- узагальнити економічну сутність та специфіку конкурентоспроможності промислового регіону;
- систематизувати методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності промисловості регіонів, визначивши переваги та обмеження кожного;
- розробити систему показників для аналізу промислової конкурентоспроможності регіону, адаптовану до умов обмеженої статистики;

- провести типологію регіонів України за рівнем промислового розвитку в 2023–2025 роках;
- виконати інтегральну оцінку конкурентоспроможності промисловості репрезентативних регіонів різних типів;
- виявити ключові фактори впливу, кадрові, енергетичні та інвестиційні проблеми промислових регіонів;
- розробити факторну модель конкурентоспроможності та кількісно оцінити вплив окремих факторів;
- обґрунтувати напрями державної політики стимулювання промислового розвитку з використанням фінансово-економічних інструментів (програма «Зроблено в Україні», Ukraine Investment Framework, ДПП, індустріальні парки);
- сформувати диференційовані стратегії підвищення конкурентоспроможності для різних типів регіонів і деталізувати рекомендації для Дніпропетровської області.

Об’єктом дослідження є конкурентоспроможність промислових регіонів України.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні та прикладні засади оцінювання конкурентоспроможності промислового регіону, а також інструменти державної політики та механізми місцевого економічного розвитку, спрямовані на її підвищення.

Для реалізації поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення поняття конкурентоспроможності промислового регіону), системно-структурний (для розробки системи показників та типологізації регіонів), економіко-статистичний (для збору та опрацювання даних Держстату, Державної податкової служби, регіональних адміністрацій за 2023–2025 роки), кореляційно-регресійний та факторний аналіз (для побудови

факторної моделі на основі виробничої функції Кобба-Дугласа), SWOT-аналіз (для оцінки сильних і слабких сторін, можливостей та загроз Дніпропетровської області), графічний і табличний методи (для візуалізації результатів). У зв'язку з обмеженим доступом до офіційної статистики в умовах воєнного стану застосовано експертні оцінки та метод аналогій.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики України, звіти Державної податкової служби, Держенергоефективності, Національного банку, аналітичні матеріали Міністерства економіки (програма «Зроблено в Україні»), звіти Європейської Бізнес Асоціації, Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, GMK Center, Open4business, зарубіжні публікації (OECD, World Bank), а також дані, отримані з відкритих джерел опендатабот та регіональних адміністрацій. Використано праці вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема С.О. Іщука, Р.В. Тульчинського, О.О. Подзізея, а також матеріали міжнародних конференцій з питань регіонального розвитку та сталого відновлення.

Розроблені рекомендації можуть бути використані:

- обласними державними адміністраціями (насамперед Дніпропетровською) – для формування регіональних програм промислового розвитку, залучення інвестицій через механізми ДПП та індустріальних парків;
- органами місцевого самоврядування – для розробки проєктних заявок на отримання коштів міжнародної технічної допомоги;

Основні положення та результати дослідження доповідалися й обговорювалися на 3-й Міжнародній науково-практичній конференції «Global Trends in Science: Research, Innovation and Development» (27-29 квітня 2026 Варна, Болгарія).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (34 найменування). Повний обсяг роботи становить 98 сторінок основного тексту, містить 22 таблиці, 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ

1.1 Економічна сутність та специфіка конкурентоспроможності промислового регіону

Конкурентоспроможність регіону як економічна категорія пройшла складний шлях становлення в науковій думці. Дискусійність цього поняття зумовлена тим, що тривалий час конкуренція розглядалася виключно на рівні підприємств (мікрорівень) та країн (макрорівень), тоді як регіональний (мезорівень) залишався поза увагою дослідників.

Відомі вчені-економісти, зокрема Р. Райх та П. Кругман, взагалі не визнавали конкурентоспроможність регіону за економічну категорію. Так, П. Кругман стверджував, що «конкурентоспроможність - це атрибут компаній», тому дана категорія не може бути застосована в регіональному контексті [2].. На його думку, говорити про конкурентоспроможність територій так само безглуздо, як говорити про конкурентоспроможність корпорацій у сфері міжнародної торгівлі

Інша група вчених розглядала конкурентоспроможність регіону як просту суму конкурентоспроможностей його підприємств. Регіон при цьому трактувався як місце розташування окремих фірм, а не як географічна основа, на якій розвиваються економічні, зокрема конкурентні, відносини. Такий підхід є спрощеним, оскільки діяльність підприємств регіону відбувається у тісному взаємозв'язку з їхнім зовнішнім середовищем, яке формується саме на регіональному рівні [2].

Значна група фахівців вважають поняття конкурентоспроможності регіону не тільки науковим і конструктивним, а й категоріальним [2]. Президент

Європейської асоціації регіональної науки Р. Камані у визначенні конкурентоспроможності регіону йде ще далі - він розглядає регіон як квазіпідприємство, щоб зняти будь-які питання про ненауковість цієї категорії.

На сьогодні основним підходом до визначення конкурентоспроможності регіону є напрацювання фахівців міжнародного Інституту розвитку менеджменту в Лозанні (IMD-Lausanne). Відповідно до цієї методології, під конкурентоспроможністю регіону розуміють здатність регіону (його населення, бізнесу і влади) перемагати в суперництві з іншими регіонами за залучення і створення нових факторів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні та рівні життя населення [2].

Основними характеристиками конкурентоспроможності регіонів, за методологією IMD-Lausanne, є:

- продуктивність економіки;
- ефективність управління;
- ефективність бізнесу;
- забезпеченість інфраструктурою [2].

Важливо підкреслити, що конкурентоспроможність регіону не зводиться до простої суми конкурентоспроможностей підприємств, що функціонують на його території. Вона формується як інтегральна характеристика, що враховує синергетичні ефекти взаємодії всіх суб'єктів господарювання, інституційного середовища, інфраструктури та соціального капіталу.

Промисловий регіон як особливий тип територіально-економічної системи має специфічні риси, що визначають особливості його конкурентоспроможності. Як зазначається в сучасних дослідженнях, регіональна промислова політика враховує специфічні умови кожного окремого регіону та є одним із ключових інструментів для вирішення проблеми нерівномірного економічного розвитку.

Ключові характеристики промислового регіону:

1. Висока концентрація промислового виробництва - промисловість є домінуючим сектором економіки, формуючи основну частку валового регіонального продукту, податкових надходжень та експортного потенціалу.

2. Спеціалізація виробництва - наявність галузей спеціалізації, що визначають місце регіону в міжрегіональному та міжнародному поділі праці.

3. Технологічна структура - переважання певних технологічних укладів (від добувної промисловості до високотехнологічних виробництв).

4. Виробнича інфраструктура - розвинена мережа промислових майданчиків, інженерних комунікацій, транспортних зв'язків.

5. Кадровий потенціал - сформований прошарок працівників промислових спеціальностей, професійно-технічні навчальні заклади, інженерні школи.

Специфіка конкурентоспроможності промислового регіону проявляється в тому, що вона значною мірою визначається:

- ефективністю використання наявного виробничого потенціалу;
- здатністю до технологічного оновлення та інновацій;
- рівнем розвитку виробничої кооперації та кластеризації;
- якістю промислової інфраструктури;
- доступністю енергетичних та сировинних ресурсів;
- екологічною стійкістю виробництва.

На основі узагальнення наукових підходів та з урахуванням специфіки промислового розвитку можна виділити такі групи факторів конкурентоспроможності промислового регіону (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Система факторів конкурентоспроможності промислового регіону

Група факторів	Складові	Вплив на конкурентоспроможність
----------------	----------	---------------------------------

Виробничі	Обсяги виробництва, ступінь зносу основних фондів, рівень завантаження потужностей, технологічний рівень	Визначають поточний потенціал та можливості виробництва конкурентоспроможної продукції
Ресурсні	Забезпеченість сировиною, енергоносіями, водними ресурсами, земельними ділянками	Формують витратні переваги та стабільність виробництва
Кадрові	Кількість зайнятих у промисловості, кваліфікаційна структура, демографічні тенденції, система підготовки кадрів	Забезпечують якість трудових ресурсів та продуктивність праці
Інвестиційні	Обсяг інвестицій у промисловість, інвестиційний клімат, наявність інвестиційних стимулів	Визначають можливості модернізації та розширеного відтворення
Інфраструктурні	Розвиток транспортної мережі, енергетичної інфраструктури, промислових парків	Створюють умови для ефективного функціонування підприємств
Інституційні	Ефективність регіонального управління, якість регуляторного середовища, розвиток інституцій підтримки бізнесу	Формують загальні умови ведення бізнесу та інвестиційної діяльності
Інноваційні	Рівень розвитку науки та освіти, наявність дослідницьких центрів, патентна активність, впровадження інновацій	Визначають здатність до створення продукції з високою доданою вартістю
Екологічні	Рівень техногенного навантаження, обсяги викидів, екологічність виробництв	Впливають на якість життя населення та інвестиційну привабливість

Джерело: складено автором на основі [2; 3]

Конкурентоспроможність промислового регіону як економічна категорія має низку специфічних властивостей, які необхідно враховувати при її дослідженні та управлінні:

1. Відносність - конкурентоспроможність проявляється лише у порівнянні з іншими регіонами-конкурентами, не існує абсолютної конкурентоспроможності.
2. Динамічність - рівень конкурентоспроможності змінюється в часі під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.
3. Багаторівневість - конкурентоспроможність промислового регіону формується на рівні окремих підприємств, галузей, міжгалузевих комплексів та регіону в цілому.

4. Ієрархічність - конкурентоспроможність регіону є складовою національної конкурентоспроможності і водночас включає конкурентоспроможність міст та громад.

5. Синергічність - ефект взаємодії факторів може перевищувати суму їх окремих впливів.

6. Структурованість - конкурентоспроможність має складну внутрішню структуру, що включає різні складові (виробничу, інвестиційну, інноваційну тощо).

7. Керованість - на конкурентоспроможність можна цілеспрямовано впливати через механізми регіональної промислової політики.

У сучасній економічній науці сформувалися різні методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності промислових регіонів:

1. Ресурсний підхід - оцінює наявність та якість факторів виробництва (природні ресурси, капітал, праця, інфраструктура).

2. Результативний підхід - базується на аналізі досягнутих результатів (обсяги виробництва, продуктивність праці, експорт, інвестиції).

3. Інституційний підхід - оцінює якість інституційного середовища, ефективність управління, сприятливість умов для ведення бізнесу.

4. Інтегральний підхід - передбачає побудову зведених індексів на основі системи показників (методологія IMD-Lausanne).

5. Кластерний підхід - оцінює розвиток промислових кластерів, коопераційних зв'язків, агломераційних ефектів [2; 4].

Для цілей даного дослідження найбільш релевантним є інтегральний підхід, що дозволяє врахувати багатофакторну природу конкурентоспроможності та отримати узагальнюючу оцінку. Він буде використаний у другому розділі роботи для аналізу конкурентоспроможності промислових регіонів України.

Однією з основних переваг регіонального підходу є можливість адаптації промислової політики до конкретних соціально-економічних та екологічних умов кожного регіону, що дає змогу більш ефективно використовувати місцеві ресурси та досягати збалансованого розвитку, зокрема в індустріальних, аграрних або технічних регіонах [3].

Регіональний підхід сприяє більшій диверсифікації економіки, оскільки дозволяє розвивати промислові галузі, що є найбільш перспективними для кожного конкретного регіону [3]. Формування промислової політики на рівні регіонів дозволяє уникнути значних диспропорцій у розвитку територій, що може призвести до соціальних і економічних напружень.

Важливим аспектом є акцент на розвитку інфраструктури, що включає в себе не тільки транспортні та енергетичні мережі, але й освітні та науково-дослідні установи, що можуть бути залучені до інноваційного розвитку на місцях [3]. Для успішної реалізації регіональних промислових політик необхідно забезпечити активну співпрацю між державними органами, місцевими адміністраціями та підприємствами

1.2 Огляд методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності промисловості

Оцінювання конкурентоспроможності промисловості регіонів є складним багатоаспектним завданням, що потребує застосування відповідного методичного інструментарію. Як засвідчує аналіз наукових джерел, у сучасній економічній науці сформувалися різноманітні методичні підходи, які відрізняються як цільовою спрямованістю, так і використанням інструментарієм [4]. Дослідження методичних підходів щодо оцінки впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан просторових

господарських систем дає можливість стверджувати, що на державному рівні оцінка проводилась через розрахунок соціально-економічного розвитку регіонів шляхом визначення відносних відхилень показників від їх найкращого значення за поточний період та знаходження інтегрального індексу за середньоарифметичними розрахунками .

Методичні підходи щодо оцінки впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан просторових господарських систем на основі обчислення соціально-економічного розвитку регіонів також розробляються фахівцями академічних установ та науковцями із використанням різноманітного методичного інструментарію [4]. Їх аналіз дає можливість зазначити, що: для оцінки використовується різна кількість часткових показників від декількох до сотні, частіше всього показники об'єднуються в різні групи, за якими визначаються агрегатні індекси [4].

Найчастіше для оцінки соціально-економічного розвитку регіонів використовуються інтегральні індекси, що дає можливість рейтингувати регіони за їх значенням, встановити динаміку розвитку регіонів, виявити вплив показників і/або агрегованих індикаторів на загальний індекс, згрупувати регіони та запропонувати заходи щодо стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, побудувати прогнози розвитку регіонів, але, при цьому, часто інтегральний індекс по суті є середньоарифметичним, що знижує точність отриманих розрахунків .

Узагальнення наукових джерел дозволяє виділити такі основні методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності промислових регіонів (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Класифікація методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності промисловості регіонів

Підхід	Сутність	Переваги	Недоліки	Автори
--------	----------	----------	----------	--------

Ресурсний	Оцінювання наявності та якості факторів виробництва (природні ресурси, капітал, праця, інфраструктура)	Простота розрахунків, доступність даних	Не враховує ефективність використання ресурсів, статичність	М. Портер, А. Гранберг
Результативний	Аналіз досягнутих результатів (обсяги виробництва, продуктивність праці, експорт, інвестиції)	Відображає фактичний стан, придатний для порівнянь	Не пояснює причини досягнутих результатів, ігнорує потенціал	С. Соколенко, О. Тищенко
Інституційний	Оцінювання якості інституційного середовища, ефективності управління, сприятливості умов для бізнесу	Враховує якісні фактори, пояснює причини розвитку	Складність кількісного вимірювання, суб'єктивність	О. Кузьмін, Н. Гавкалова
Інтегральний (індексний)	Побудова зведених індексів на основі системи показників	Комплексність, можливість рейтингування, врахування різних аспектів	Складність вибору вагових коефіцієнтів, можливе нівелювання окремих факторів	IMD-Lausanne, WEF, С. Ішук
Кластерний	Оцінювання розвитку промислових кластерів, коопераційних зв'язків, агломераційних ефектів	Враховує синергетичні ефекти, виявляє точки зростання	Складність ідентифікації кластерів, обмеженість статистичної бази	М. Портер, О. Крайник
Факторний	Виявлення та оцінювання впливу окремих факторів на конкурентоспроможність	Дозволяє кількісно виміряти внесок факторів, придатний для прогнозування	Складність специфікації моделі, потреба у великих масивах даних	Р. Тульчинський, І. Лозовий

Джерело: складено автором на основі [2; 4; 5; 7]

На державному рівні в Україні розроблялися та застосовувалися різні методичні підходи до оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів. Зокрема, відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів» № 113 від 2004 р., комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів проводилася за 35 показниками за рахунок відносних відхилень показників від їх найкращого значення показника за поточний рік:

Для показників-стимуляторів (зростання яких позитивне):

$$I_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{i \min}}{X_{i \max} - X_{i \min}} \quad (1.1)$$

Для показників-дестимуляторів (зростання яких негативне):

$$I_{ij} = \frac{X_{i \max} - X_{ij}}{X_{i \max} - X_{i \min}} \quad (1.2)$$

Де X_{ij} – значення i -го показника j -го регіону ($i = 1 \dots n$); $X_{i \max}, X_{i \min}$ – відповідно максимальне та мінімальне значення i -го показника.

За середньоарифметичною сумою рейтингів (R_{cp}) за кожним із показників визначається місце кожного регіону за соціально-економічним розвитком:

$$R_{cp} = \frac{\sum R_j}{n} \quad (1.3)$$

де n – кількість показників, за якими здійснюється розрахунок [23].

Як зазначає Р.В. Тульчинський, така методика має певні недоліки, а саме 35 показників не поділені на групи, що не дає можливість визначити, за рахунок якої складової відбувається падіння або підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів [4].

Фундаментальне дослідження проблем конкурентоспроможності промисловості регіонів України представлено в монографії за науковою редакцією С.О. Іщука "Конкурентоспроможність промисловості регіонів України" (2021) [1]. Запропонований автором методичний підхід до інтегрального оцінювання базується на системі показників, що характеризують ефективність, активність та інноваційність промислового виробництва.

Методика передбачає розрахунок інтегрального індексу конкурентоспроможності промисловості регіону (I_{kp}) на основі трьох груп показників:

– Показники ефективності виробництва (E) характеризують результативність використання виробничих ресурсів: продуктивність праці в промисловості; фондівдача; рентабельність операційної діяльності; матеріаломісткість.

– Показники виробничої активності (A) відображають динаміку та масштаби виробництва: індекс промислового виробництва; обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу; частка промисловості у валовому регіональному продукті; коефіцієнт локалізації промислового виробництва.

– Показники інноваційно-інвестиційної діяльності (I) характеризують здатність до розвитку: обсяг інвестицій у промисловість на одну особу; частка інноваційно активної продукції; кількість впроваджених нових технологічних процесів; обсяг експорту промислової продукції на одну особу [1].

Алгоритм розрахунку:

Нормування показників здійснюється за методом відношення до максимального (мінімального) значення:

– для показників-стимуляторів:

$$X_{ij}^{norm} = \frac{X_{ij}}{X_i^{max}}$$

– для показників-дестимуляторів:

$$X_{ij}^{norm} = \frac{X_i^{min}}{X_{ij}}$$

Розрахунок групових індексів за кожною складовою:

$$I_E = \frac{\sum_{i=1}^k X_i^{norm}}{k}; \quad I_A = \frac{\sum_{i=1}^l X_i^{norm}}{l}; \quad I_I = \frac{\sum_{i=1}^m X_i^{norm}}{m}$$

де k, l, m - кількість показників у відповідній групі.

Розрахунок інтегрального індексу як середнього геометричного групових індексів:

$$I_{\text{кп}} = \sqrt[3]{I_E \times I_A \times I_I}$$

Застосування середнього геометричного (а не середньоарифметичного) дозволяє уникнути нівелювання низьких значень одних складових високими значеннями інших, що підвищує точність оцінки. Якщо будь-яка зі складових має критично низьке значення, це суттєво впливає на інтегральний індекс.

Перевагами методики, запропонованої Іщуком С.О. є:

- комплексність — врахування різних аспектів конкурентоспроможності;
- збалансованість — використання середнього геометричного;
- доступність показників — використання офіційної статистики;
- придатність для порівняльного аналізу та рейтингування;
- можливість виявлення "вузьких місць" через аналіз групових індексів.

Але разом з тим дана методика має і обмеження щодо її застосування:

- не враховує якісні фактори (інституційне середовище, рівень корупції);
- потребує адаптації в умовах обмеженої статистичної звітності;
- не враховує галузеву структуру промисловості регіонів.

Розробленню методичних підходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів присвячено публікації Г. В. Азарова, М. П. Бутко, Г. М. Завадських, Л. М. Матросова, Ж. Г. Науменко, Л. О. Пруднікова, С. Романюк, І. Б. Семигуліна, Н. В. Сментина, Н. В. Стоянець, І. В. Ярошенко та ін. [4].

Р.В. Тульчинський пропонує удосконалений методичний підхід до оцінювання соціально-економічного розвитку регіональних господарських систем, який базується на використанні таксономічного показника рівня розвитку. Цей підхід дозволяє:

- врахувати багатовимірність явища;
- уникнути суб'єктивізму при визначенні вагових коефіцієнтів;
- виявити структурні диспропорції розвитку;
- згрупувати регіони за рівнем розвитку [4].

Автори О. Кузьміна та Н. Гавкалової пропонують методику оцінювання конкурентоспроможності регіонів на основі врахування інституційних факторів. Особлива увага приділяється якості регіонального управління, розвитку інституцій підтримки бізнесу, ефективності регуляторної політики [5].

Також на увагу заслуговують міжнародні методики:

1. IMD-Lausanne - методологія оцінювання конкурентоспроможності регіонів за чотирма групами факторів: продуктивність економіки, ефективність управління, ефективність бізнесу, забезпеченість інфраструктурою.

2. WEF (Всесвітній економічний форум) - розрахунок глобального індексу конкурентоспроможності за 12 групами показників (інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я, освіта, ринок праці, фінансовий ринок, технологічна готовність, розмір ринку, розвиток бізнесу, інновації).

3. Європейська комісія - методика оцінювання регіональної конкурентоспроможності (Regional Competitiveness Index), що включає 11 груп показників, згрупованих у три блоки: базові фактори, фактори ефективності, інноваційні фактори.

Для визначення найбільш релевантного підходу до оцінювання конкурентоспроможності промисловості регіонів України проведено порівняльний аналіз розглянутих методик.

Таблиця 1.3

Порівняльний аналіз методичних підходів щодо оцінювання конкурентоспроможності на мезорівні

Критерій порівняння	Державна методика (КМУ)	Методика Іщука С.О.	Таксономічний підхід (Тульчинський)	Міжнародні методики
Комплексність оцінки	Середня (35 показників)	Висока (12-15 показників)	Висока (залежить від вибірки)	Дуже висока (50+ показників)
Групування показників	Відсутнє	За 3 напрямками	Відсутнє (автоматичне)	За 4-12 групами

Метод агрегування	Середнє арифметичне	Середнє геометричне	Таксономічний показник	Середнє арифметичне/зважене
Врахування динаміки	Ні (лише статика)	Частково (окремі показники)	Так	Так
Можливість виявлення "вузьких місць"	Обмежена	Так	Так	Так
Адаптованість до української статистики	Повна	Повна	Повна	Часткова
Трудомісткість розрахунків	Низька	Середня	Висока	Дуже висока
Об'єктивність результатів	Середня	Висока	Висока	Висока

Джерело: складено автором на основі [1; 4; 23]

Для цілей даної кваліфікаційної роботи найбільш релевантним є методичний підхід, запропонований С.О. Іщуком, з огляду на такі міркування:

1. Спеціалізація на промисловості - методика розроблена саме для оцінювання конкурентоспроможності промисловості регіонів, на відміну від загальних методик соціально-економічного розвитку.

2. Адаптованість до українських реалій - показники методики відповідають наявній статистичній базі України.

3. Збалансованість оцінки - використання середнього геометричного забезпечує врахування всіх складових, не дозволяючи компенсувати критичні недоліки за рахунок інших факторів.

4. Можливість модифікації - методика допускає коригування складу показників залежно від наявності даних та специфіки дослідження.

Водночас, з урахуванням обмеженої доступності офіційної статистики в умовах воєнного стану, в даному дослідженні буде застосовано модифікований варіант методики, адаптований до наявних даних за 2023-2025 роки. Як показано в підрозділі 2.2, інтегральний індекс розраховуватиметься на основі трьох

ключових показників: обсягу промислового виробництва, динаміки розвитку та інвестиційної активності.

1.3. Система показників для аналізу конкурентоспроможності промислового регіону

Оцінювання конкурентоспроможності промислового регіону вимагає формування цілісної системи показників, яка б охоплювала не лише безпосередні результати діяльності промислових підприємств, а й регіональні умови, що визначають здатність території залучати, утримувати та розвивати промислове виробництво. На відміну від оцінювання конкурентоспроможності окремих підприємств або галузей, регіональний рівень вимагає врахування ширшого спектру факторів: якості інституційного середовища, стану ринку праці, розвитку інфраструктури, інвестиційної привабливості, екологічної ситуації тощо. У цьому підрозділі запропоновано систему показників, яка дозволяє комплексно оцінити конкурентоспроможність промислового регіону, диференціюючи її за основними складовими.

Конкурентоспроможність промислового регіону трактується як здатність регіональної соціально-економічної системи забезпечувати сталий розвиток промислового сектору, створювати конкурентні переваги для розміщення промислових підприємств, залучати інвестиції, генерувати інновації та забезпечувати високий рівень зайнятості й доходів населення в конкурентній боротьбі з іншими регіонами. Такий підхід узгоджується з методологією IMD-Lausanne [2], яка визначає конкурентоспроможність регіону через чотири ключові характеристики: продуктивність економіки, ефективність управління, ефективність бізнесу та забезпеченість інфраструктурою .

При формуванні системи показників для аналізу промислової конкурентоспроможності регіону слід керуватися такими методологічними принципами :

1. Принцип системності – показники мають охоплювати всі ключові складові, що впливають на здатність регіону розвивати промисловий сектор: виробничу, ресурсну, інституційну, інфраструктурну, кадрову, інноваційну, інвестиційну та екологічну.

2. Принцип репрезентативності – кожен показник повинен відображати суттєві характеристики об'єкта дослідження та бути чутливим до змін, що відбуваються в регіональному середовищі.

3. Принцип доступності – показники мають розраховуватися на основі офіційних статистичних даних або даних, які можна отримати з надійних джерел (Держстат, Державна податкова служба, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності), регіональні адміністрації тощо).

4. Принцип порівнянності – показники повинні бути порівнянними в просторі (між регіонами) та в часі (за різні періоди), що дозволяє відстежувати динаміку та проводити рейтингування.

5. Принцип диференціації типів показників – показники поділяються на стимулятори (зростання яких позитивно впливає на конкурентоспроможність) та дестимулятори (зростання яких негативно впливає), що забезпечує коректність їх нормування при побудові інтегральних індексів [2, 5].

Пропонована система показників для аналізу конкурентоспроможності промислового регіону охоплює сім основних груп, які відображають різні аспекти здатності регіону конкурувати в промисловій сфері: виробничий потенціал, інвестиційну привабливість, інноваційну активність, експортну орієнтацію, інфраструктурну забезпеченість, кадровий потенціал та інституційне

середовище. Додатково враховується екологічна складова як фактор довгострокової стійкості.

Таблиця 1.4

Система показників для аналізу конкурентоспроможності промислового регіону

Найменування показника	Одиниця виміру	Тип
Виробничий потенціал		
Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу	тис. грн/особу	С
Індекс промислового виробництва (до попереднього року)	%	С
Частка промисловості у валовому регіональному продукті	%	С
Коефіцієнт локалізації промислового виробництва	разів	С
Продуктивність праці в промисловості	тис. грн/особу	С
Інвестиційна привабливість		
Капітальні інвестиції в промисловість на одну особу	тис. грн/особу	С
Частка інвестицій у промисловість у загальному обсязі інвестицій	%	С
Коефіцієнт оновлення основних фондів у промисловості	%	С
Коефіцієнт зносу основних фондів у промисловості	%	Д
Обсяг прямих іноземних інвестицій у промисловість на одну особу	дол. США/особу	С
Кількість реалізованих інвестиційних проєктів у промисловості	од.	С
Інноваційна активність		
Частка інноваційно активної промислової продукції	%	С
Витрати на дослідження і розробки (R&D) на одну особу	тис. грн/особу	С
Кількість впроваджених нових технологічних процесів	од.	С
Кількість найменувань інноваційних видів продукції	од.	С
Частка підприємств, що впроваджували інновації	%	С
Кількість патентів на 10 тис. населення	од.	С
Експортна орієнтація		
Обсяг експорту промислової продукції на одну особу	дол. США/особу	С
Частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції	%	С
Частка високотехнологічного експорту	%	С
Коефіцієнт покриття експортом імпорту промислової продукції	разів	С
Індекс концентрації експорту (за товарними групами)	–	Д
Інфраструктурна забезпеченість		
Щільність автомобільних доріг загального користування	км/тис. км ²	С
Щільність залізничних колій	км/тис. км ²	С
Встановлена потужність ВДЕ на душу населення	кВт/особу	С

Кількість індустріальних парків	од.	С
Площа промислових майданчиків, забезпечених інженерною інфраструктурою	га	С
Кадровий потенціал		
Частка зайнятих у промисловості в загальній кількості зайнятих	%	С
Кількість випускників професійно-технічних закладів промислового профілю	осіб/рік	С
Частка працівників, що мають вищу освіту, у промисловості	%	С
Співвідношення вакансій та зайнятих у промисловості	%	Д
Інституційне середовище		
Виконання регіонального плану заходів з дерегуляції	% виконаних заходів	С
Частка електронних дозвільних документів у загальній кількості	%	С
Рівень прозорості публічних закупівель	бал	С
Наявність регіонального агентства розвитку	0/1	С
Екологічна стійкість		
Обсяг викидів забруднюючих речовин на одиницю ВРП	кг/тис. грн	Д
Частка підприємств, що впровадили екологічні системи управління	%	С
Витрати на охорону навколишнього природного середовища на одну особу	грн/особу	С

Примітка:

С – стимулятор (зростання показника позитивно впливає на конкурентоспроможність);

Д – дестимулятор (зростання показника негативно впливає).

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 7; 22]

Модель оцінки конкурентоспроможності промислового регіону

Рис. 1.1. Модель оцінки конкурентоспроможності промислового регіону

Виробничий потенціал є базовою характеристикою промислового регіону, що відображає масштаби, ефективність та динаміку промислового виробництва. Обсяг реалізованої продукції на одну особу дає змогу порівнювати регіони різного розміру, а індекс промислового виробництва фіксує динаміку розвитку. Продуктивність праці є інтегральним показником технологічного рівня, а коефіцієнт локалізації дозволяє ідентифікувати галузеву спеціалізацію регіону [1].

Інвестиційна привабливість визначає здатність регіону залучати капітал для модернізації та розширення виробництва. В умовах високого зносу основних фондів (у багатьох галузях перевищує 60–70%) саме інвестиції є критичним ресурсом для збереження конкурентоспроможності. Окрім загальних обсягів, важливо аналізувати структуру інвестицій та їх спрямування – коефіцієнти оновлення та зносу дають уявлення про темпи технологічного оновлення.

Інноваційна активність є ключовим фактором довгострокової конкурентоспроможності. Як зазначає С.О. Іщук, саме інновації забезпечують створення унікальних конкурентних переваг, підвищення продуктивності та вихід на нові ринки [1]. Доцільно використовувати як результативні показники (частка інноваційної продукції, кількість впроваджених технологій), так і ресурсні (витрати на R&D, кадрове забезпечення). Кількість патентів на 10 тис. населення характеризує здатність регіону генерувати нові знання.

Експортна орієнтація інтегрує здатність промисловості регіону конкурувати на зовнішніх ринках. Крім кількісних показників (експорт на особу, частка експорту у виробництві), важливо аналізувати якісні характеристики: частку високотехнологічного експорту свідчить про технологічний рівень, а індекс концентрації експорту (за методом Херфіндаля) – про диверсифікованість

експортного портфеля (чим нижче значення, тим менша залежність від окремих товарних груп).

Інфраструктурна забезпеченість створює умови для ефективного функціонування промислових підприємств. Щільність транспортних мереж впливає на логістичні витрати, а наявність індустріальних парків з підготовленою інженерною інфраструктурою суттєво скорочує час запуску нових виробництв. Встановлена потужність відновлюваної енергетики (ВДЕ) на душу населення є важливим індикатором енергетичної автономії регіону, що в умовах війни набуває особливого значення [20].

Кадровий потенціал є визначальним фактором для промислових регіонів, особливо в умовах кадрової кризи, спричиненої мобілізацією та міграцією. Частка зайнятих у промисловості свідчить про роль промислового сектору як роботодавця, а кількість випускників профтехосвіти – про можливості відтворення кадрів. Співвідношення вакансій та зайнятих (зворотний показник) дозволяє оцінити напруженість на ринку праці.

Інституційне середовище відображає якість регіонального управління та його спроможність створювати сприятливі умови для ведення бізнесу. Показники дерегуляції, електронізації дозвільних процедур та прозорості закупівель характеризують адміністративне навантаження на підприємців. Наявність регіонального агентства розвитку є важливим інституційним активом для залучення інвестицій та підтримки бізнесу [5].

Екологічна стійкість враховується як фактор довгострокової конкурентоспроможності, оскільки високе техногенне навантаження знижує якість життя та інвестиційну привабливість. Викиди на одиницю ВРП дають уявлення про екологічну ефективність виробництва, а частка підприємств із екологічними системами управління – про готовність бізнесу до впровадження сталих практик.

В умовах воєнного стану та обмеженої доступності офіційної статистики виникає необхідність адаптації запропонованої системи показників. Для аналізу 2023–2025 років, проведеного в другому розділі даної роботи, було використано спрощений варіант системи, що базується на трьох ключових показниках (обсяг виробництва, динаміка розвитку, інвестиційна активність) з акцентом на індикатори, що характеризують наслідки релокації та зміни в географічному розподілі промислового потенціалу.

У міру відновлення повноцінного статистичного спостереження після завершення активних бойових дій доцільно повернутися до повної системи показників, що дозволить здійснювати більш глибокий і всебічний аналіз промислової конкурентоспроможності регіонів України.

Висновок до розділу 1

У першому розділі дипломної роботи проведено теоретико-методичне дослідження сутності конкурентоспроможності промислового регіону, проаналізовано існуючі методичні підходи до її оцінювання та розроблено систему показників для аналізу. Отримані результати дозволяють зробити такі узагальнення.

Конкурентоспроможність промислового регіону є визнаною економічною категорією, що відображає здатність регіональної соціально-економічної системи забезпечувати сталий промисловий розвиток, залучати інвестиції, створювати якісні робочі місця та підвищувати рівень життя населення в конкурентній боротьбі з іншими регіонами. Специфіка конкурентоспроможності саме промислового регіону визначається домінуванням промислового сектору в економіці, наявністю сформованої виробничої інфраструктури, спеціалізацією виробництва, технологічною структурою та кадровим потенціалом. Конкурентоспроможність промислового регіону формується під впливом комплексу факторів (виробничих, ресурсних, кадрових, інвестиційних,

інфраструктурних, інституційних, інноваційних та екологічних), які перебувають у тісній взаємодії. Основними властивостями цієї категорії є відносність, динамічність, багаторівневність, ієрархічність, синергічність, структурованість та керованість.

У сучасній економічній науці сформувалися різноманітні методичні підходи - від простих ресурсних до складних інтегральних та факторних моделей. Кожен з підходів має свої переваги та обмеження, що зумовлює необхідність їх комбінування залежно від цілей дослідження. Офіційні державні методики оцінювання регіонального розвитку в Україні (Постанова КМУ № 113) мали суттєві недоліки, зокрема відсутність групування показників та використання середньоарифметичного підходу, що нівелювало структурні проблеми розвитку. Найбільш ґрунтовним та адаптованим до українських реалій є методичний підхід, запропонований у монографії за редакцією С.О. Іщука «Конкурентоспроможність промисловості регіонів України» (2021). Його перевагами є комплексність, збалансованість (використання середнього геометричного), доступність показників та придатність для порівняльного аналізу.

Конкурентоспроможність промислового регіону є багатоаспектним явищем, що має оцінюватися за сімома основними групами показників: виробничий потенціал, інвестиційна привабливість, інноваційна активність, експортна орієнтація, інфраструктурна забезпеченість, кадровий потенціал та інституційне середовище, доповнених екологічною складовою. На відміну від оцінювання конкурентоспроможності окремих підприємств, регіональний рівень вимагає врахування ширшого спектру факторів, які створюють умови для розвитку промисловості: якість інституційного середовища, стан ринку праці, розвиток інфраструктури, інвестиційну привабливість території. Запропонована система показників базується на офіційних статистичних даних, що забезпечує її верифікацію та можливість порівняльного аналізу в просторі та часі.

Інтегральний індекс промислової конкурентоспроможності регіону, який пропонується розраховувати як середнє арифметичне групових індексів, дозволяє отримати узагальнюючу оцінку, проводити рейтингування регіонів, виявляти «вузькі місця» та відстежувати динаміку.

В умовах обмеженої доступності офіційної статистики в період воєнного стану доцільно застосовувати модифікований варіант методики, що базується на трьох ключових показниках: обсязі виробництва, динаміці розвитку та інвестиційній активності. Це дозволяє провести аналіз промислової конкурентоспроможності регіонів України в період 2023–2025 років, відстежити вплив релокаційних процесів та виявити структурні зрушення в територіальній організації промисловості.

Розроблені теоретичні положення, методичні підходи та система показників створюють методологічне підґрунтя для проведення аналізу промислової конкурентоспроможності регіонів у другому розділі роботи, а також для розробки диференційованих стратегій її підвищення в третьому розділі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1 Типологія регіонів України за рівнем промислового розвитку

Для проведення поглибленого аналізу конкурентоспроможності промислових регіонів необхідно передусім здійснити їх типологізацію на основі динаміки статистичних даних за 2023-2025 роки. Цей період характеризується кардинальними трансформаціями промислової карти України внаслідок повномасштабної війни: руйнування потужностей на сході, масштабна релокація бізнесу на захід, адаптація промисловості до нових умов.

Для виділення типів регіонів за рівнем промислового розвитку у 2023-2025 роках використовуються наступні критерії:

- обсяг реалізованої промислової продукції та доходи бізнесу;
- частка промисловості у податкових надходженнях регіону;
- кількість релокованих підприємств та обсяг залучених інвестицій;
- галузева структура промисловості (переробна vs добувна);
- рівень зайнятості у промисловому секторі та динаміка створення робочих місць.

На основі аналізу даних Державної податкової служби, Держстату, регіональних програм соціально-економічного розвитку та відкритих аналітичних звітів пропонується виділяти п'ять типів регіонів України.

Старопромисловий регіон (високий рівень індустріалізації). До цієї групи належать області, що історично сформувалися як центри важкої промисловості, мають високу концентрацію промислового виробництва та розвинену виробничу інфраструктуру. Незважаючи на бойові дії, вони зберігають ключову роль у промисловому виробництві України.

Дніпропетровська область є беззаперечним лідером промислового виробництва в Україні. За підсумками 2024 року доходи бізнесу в регіоні сягнули 653 млрд грн, що є найвищим показником серед усіх областей [8]. Область зберігає металургійну спеціалізацію, тут зосереджені найбільші гірничо-металургійні комбінати країни. Динаміка 2023-2024 років демонструє поступове відновлення виробництва після падіння 2022 року, однак регіон стикається з гострим дефіцитом кадрів (через мобілізацію та міграцію) та енергодефіцитом, що стримує нарощування виробництва [19, 20].

Запорізька область - другий за потужністю старопромисловий регіон. Промисловість області представлена металургією, авіабудуванням ("Мотор Січ") та машинобудуванням. Прогноз на 2025 рік передбачає збільшення обсягів реалізованої промислової продукції по м. Запоріжжю до 190,9 млрд грн (порівняно з 174,7 млрд у 2024 році) [15]. У структурі експорту регіону домінують чорні метали (78,6%), що свідчить про збереження сировинної спрямованості. Протягом 2023-2024 років підприємства області працювали в умовах постійної загрози обстрілів, що суттєво ускладнювало логістику та виробничі процеси.

До цієї ж групи належать Донецька, Луганська та Харківська області, однак через бойові дії, тимчасову окупацію частини територій та руйнування виробничих потужностей повноцінний статистичний аналіз їх промислового потенціалу за 2023-2025 роки ускладнений. Частина підприємств цих регіонів була релокована.

Новий промисловий центр (релоковані підприємства). Під впливом воєнних дій у 2022-2025 роках сформувалася принципово нова група регіонів — території, куди було масово релоковано промислові підприємства зі сходу та півдня України. Ці регіони демонструють найдинамічніше зростання промислового потенціалу.

Закарпатська область стала абсолютним лідером за темпами промислового розвитку. За офіційними даними Закарпатської ОВА, станом на кінець 2024 - початок 2025 року в області офіційно зареєстровано та працюють близько трьохсот релокованих підприємств, що становить 40% від усього релокованого бізнесу України [11]. Сумарний обсяг інвестицій, які релоковані підприємства вклали в регіон за час повномасштабної війни, перевищив 1 млрд євро [11].

Податкові надходження від релокованих компаній до місцевих бюджетів Закарпаття демонструють вражаючу динаміку :

- 2022 рік - 92 млн грн
- 2023 рік - 202 млн грн
- 2024 рік - 503 млн грн
- 2025 рік - 756 млн грн

Внески до фондів соціального страхування також стрімко зросли: з майже 100 млн грн у 2023 році до прогнозованих 716 млн грн у 2025 році . У регіоні створено понад 30 тисяч нових робочих місць, кількість працівників на релокованих підприємствах зросла з 2 200 до 11 700 осіб .

Економічне зростання кардинально змінило фінансову самостійність регіону: якщо у 2021 році центральні субвенції становили близько 60% бюджету області, то у 2024 році цей показник скоротився до 25% . Батівська громада Закарпаття за 2022-2025 роки залучила понад 10 мільярдів гривень інвестицій, у результаті чого бюджет громади зріс більш ніж у 10 разів — це найвищий показник серед усіх громад України [11].

Львівська область стала другим за значенням новим промисловим центром. Станом на середину 2022 року область прийняла 24,6% релокованих підприємств [12]. Попит на складську нерухомість у регіоні стрімко зріс: середні орендні ставки наприкінці 2024 року сягали близько \$4,1/м²/місяць, практично наздоганяючи київські показники [12]. Водночас у 2025 році зафіксовано 772 закриття підприємств, що свідчить про високий тиск на бізнес (податки,

енергетична криза, конкуренція), однак середній термін життя підприємств становить 8,5 років, що демонструє відносну стабільність сектору. [8]

До нових промислових центрів також належать окремі громади Івано-Франківської, Чернівецької та Тернопільської областей, де розмістилися релоковані виробництва.

Промислово-аграрний регіон (індустріально-аграрний тип). Цю групу утворюють області, де промисловість розвинена, але не є єдиним домінуючим сектором, або має вузьку спеціалізацію.

Полтавська область демонструє унікальну структуру промисловості з домінуванням добувного сектору. За перше півріччя 2025 року частка добувної промисловості у податкових надходженнях регіону склала 24,5% (7 млрд 52,8 млн грн), що є найвищим показником серед усіх галузей економіки області. Переробна промисловість забезпечила лише 9,9% надходжень, що свідчить про сировинний характер економіки. Загальний обсяг доходів бізнесу у 2024 році склав 89 млрд грн [14].

Київська область поєднує розвинене машинобудування, фармацевтику та харчову промисловість з потужним аграрним сектором. Ринок складської нерухомості регіону демонструє стабільний попит: середня ціна продажу складських приміщень зросла з ~\$331/м² у грудні 2024 до ~\$359/м² у червні 2025 року [13].

До цієї ж групи належать Вінницька, Сумська, Черкаська області.

Аграрно-індустріальний регіон. Це переважно аграрні території з окремими осередками промислового виробництва (харчова промисловість, видобуток будівельних матеріалів, легка промисловість). Їх об'єднує низька частка переробної промисловості у структурі економіки та орієнтація на аграрне виробництво.

Показовим прикладом є аграрний сектор Запорізької області: незважаючи на високий промисловий потенціал південних районів, значна частина регіону

має аграрну спеціалізацію. У 2025 році на підконтрольній Україні території області (через окупацію 80% орних земель) аграрії зібрали 314,8 тис. тонн зерна, працюють 5 елеваторів і 15 хлібопекарських підприємств [15]. Це демонструє стійкість агропромислового комплексу навіть у прифронтових умовах.

До цієї групи належать Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська області.

Столичний регіон (м. Київ). Київ посідає особливе місце в типології, оскільки має найвищий рівень конкурентоспроможності економіки та диверсифіковану структуру промисловості. Промисловість столиці представлена переважно високотехнологічними галузями: фармацевтика, приладобудування, харчова промисловість.

Ринок комерційної нерухомості Києва залишається найдорожчим в Україні: станом на червень 2025 року середня ціна пропозиції продажу складів становила близько \$612/м², що майже вдвічі більше за показники більшості інших регіонів. Середні орендні ставки сягнули \$4,36/м²/місяць [13].

За кількістю закриттів бізнесу Київ лідирує (1289 підприємств у 2025 році), що пояснюється найвищою конкуренцією, високими операційними витратами та поверненням частини орендарів до столиці після стабілізації логістичних маршрутів у 2024-2025 роках. Водночас столиця залишається лідером за наймом персоналу, пропонуючи найвищі зарплати в країні.

Рис. 2.1. Типологізація регіонів України за рівнем промислового розвитку у 2023–2025 рр.

Проведена типологізація регіонів України за рівнем промислового розвитку у 2023–2025 роках дозволяє виявити ключові тенденції, структурні зрушення та диференціацію між окремими типами регіонів. Аналіз здійснюється на основі узагальнених даних, представлених у таблицях 2.1–2.5.

Старопромислові регіони (Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Харківська області) демонструють неоднозначну динаміку. Дніпропетровська та Запорізька області, які залишаються під контролем України, показують стійке відновлення після падіння 2022 року. Доходи бізнесу Дніпропетровської області зросли на 17,2% (з 580 млрд грн у 2023 році до прогнозованих 680 млрд грн у 2025 році), що підтверджує її статус беззаперечного промислового лідера. Запорізька область демонструє ще вищі темпи зростання – +27,1% за три роки, що пояснюється адаптацією підприємств до нових умов (переорієнтація логістики, часткова релокація потужностей).

Таблиця 2.1

Типологія регіонів України за рівнем промислового розвитку в 2023-2025 рр.

Області	Ключовий показник	2023	2024	2025	Відхилення 2025/2023, %	Промислова спеціалізація
Старопромисловий регіон						
Дніпропетровська	Доходи бізнесу, млрд грн	580,0	653,0	680,0	+17,2	Металургія, ГМК, машинобудування
Запорізька	Доходи бізнесу, млрд грн	150,2	174,7	190,9	+27,1	Металургія, авіабудування, машинобудування
Донецька*	Обсяг промислової продукції, млрд грн	120,0	110,0	115,0**	–4,2	Вугільна, металургія, машинобудування
Луганська*	Обсяг промислової продукції, млрд грн	25,0	20,0	22,0**	–12,0	Вугільна, хімічна, машинобудування
Харківська*	Обсяг промислової продукції, млрд грн	85,0	78,0	82,0**	–3,5	Машинобудування, енергетика, приладобудування
Новий промисловий центр						
Закарпатська	Надходження від релокованого бізнесу, млн грн	202	503	756	+274,3	Машинобудування, металообробка, деревообробка
Львівська	Кількість релокованих підприємств, од.	150	180	200	+33,3	Машинобудування, ІТ, харчова промисловість

Івано-Франківська	Кількість релокованих підприємств, од.	45	55	60	+33,3	Машинобудування, деревообробка, харчова
Чернівецька	Кількість релокованих підприємств, од.	30	38	42	+40,0	Легка промисловість, машинобудування
Промислово-аграрний регіон						
Полтавська	Доходи бізнесу, млрд грн	78,0	89,0	95,0	+21,8	Нафтогаз, машинобудування, харчова
Київська	Обсяг промислової продукції, млрд грн	110,0	118,0	125,0**	+13,6	Машинобудування, фармацевтика, харчова
Вінницька	Обсяг промислової продукції, млрд грн	45,0	48,5	52,0**	+15,6	Харчова, машинобудування, енергетика
Сумська	Обсяг промислової продукції, млрд грн	25,0	26,5	28,0**	+12,0	Машинобудування, хімічна, харчова
Черкаська	Обсяг промислової продукції, млрд грн	32,0	34,5	36,5**	+14,1	Харчова, машинобудування, хімічна
Аграрно-індустріальний регіон						
Волинська	ВРП на душу населення, тис. грн	85,0	91,0	97,0**	+14,1	Харчова, деревообробка, легка
Житомирська	ВРП на душу населення, тис. грн	78,0	83,5	89,0**	+14,1	Деревообробка, видобуток граніту, харчова

Кіровоградська	ВРП на душу населення, тис. грн	75,0	80,0	85,0**	+13,3	Сільське господарство, харчова, машинобудування
Миколаївська*	ВРП на душу населення, тис. грн	70,0	72,0	78,0**	+11,4	Суднобудування, харчова, аграрний сектор
Рівненська	ВРП на душу населення, тис. грн	82,0	87,5	93,0**	+13,4	Харчова, деревообробка, атомна енергетика
Тернопільська	ВРП на душу населення, тис. грн	72,0	77,0	82,0**	+13,9	Харчова, легка промисловість, машинобудування
Херсонська*	ВРП на душу населення, тис. грн	65,0	60,0	70,0**	+7,7	Сільське господарство, харчова
Хмельницька	ВРП на душу населення, тис. грн	80,0	85,5	91,0**	+13,8	Харчова, машинобудування, енергетика
Чернігівська*	ВРП на душу населення, тис. грн	72,0	75,0	80,0**	+11,1	Харчова, деревообробка, легка промисловість
Столичний регіон						
м. Київ	Середня ціна складської нерухомості, \$/м²	520	575	612	+17,7	Фармацевтика, приладобудування, ІТ, високотехнологічні виробництва
	Середня орендна ставка складів, \$/м²/міс.	3,95	4,15	4,36	+10,4	

Київська область	Обсяг промислової продукції, млрд грн	110,0	118,0	125,0**	+13,6	Машинобудування, фармацевтика, харчова, логістика
------------------	--	-------	-------	---------	-------	---

Джерело: складено автором на основі [8; 11; 12; 13; 14; 15]

Примітки:

* для Донецької, Луганської, Харківської Миколаївської, Херсонської та Чернігівської областей дані є експертними оцінками через тимчасову окупацію частини територій та бойові дії.

** експертна оцінка автора на основі тенденцій та наявних даних.

Водночас Донецька, Луганська та Харківська області, які зазнали значних руйнувань або тимчасової окупації, демонструють падіння промислового виробництва. Навіть за оптимістичними прогнозами, їх показники залишаються нижчими за довоєнний рівень (зниження на 3,5–12,0%). Це свідчить про те, що безпековий фактор є визначальним для старопромислових регіонів: там, де він мінімізований, відбувається відновлення; там, де загроза зберігається, промисловість продовжує втрачати потенціал.

Найдинамічніший розвиток у 2023–2025 роках демонструють нові промислові центри Західної України (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області). Закарпатська область стала беззаперечним лідером: надходження від релокованого бізнесу зросли з 202 млн грн у 2023 році до прогнозованих 756 млн грн у 2025 році, що становить неймовірне зростання на 274,3% за три роки. Це підтверджує ефективність політики релокації та здатність регіону інтегрувати нові виробничі потужності.

Львівська область прийняла найбільшу абсолютну кількість релокованих підприємств – з 150 у 2023 році до 200 у 2025 році (+33,3%). Однак темпи приросту сповільнюються: якщо у 2023 році додалося 50 підприємств, то у 2024–2025 роках – лише 30 та 20 відповідно. Це свідчить про початок фази стабілізації, коли основна хвиля релокації завершилася, і регіони переходять до етапу закріплення та інтеграції релокованого бізнесу.

Івано-Франківська та Чернівецька області демонструють помірніші, але стабільні темпи зростання (+33,3% та +40,0% відповідно), що свідчить про рівномірний розподіл релокованих підприємств між західними регіонами.

Промислово-аграрні регіони (Полтавська, Київська, Вінницька, Сумська, Черкаська області) демонструють стабільне, помірне зростання в межах 12–22% за три роки. Полтавська область, яка є лідером цієї групи, збільшила доходи бізнесу на 21,8% (з 78 млрд грн до 95 млрд грн). Однак звертає на себе увагу структурна диспропорція: частка добувної промисловості в податкових

надходженнях зросла з 23,1% у 2023 році до 25,2% у 2025 році, тоді як переробна промисловість залишається на рівні 9,9–10,5%. Це свідчить про посилення сировинної орієнтації регіону, що в довгостроковій перспективі може призвести до зниження конкурентоспроможності через виснаження ресурсів та залежність від світових цін.

Київська, Вінницька, Черкаська області демонструють більш збалансоване зростання (13–15%), що пояснюється диверсифікацією промисловості (машинобудування, харчова, фармацевтика). Сумська область, яка знаходиться ближче до зони бойових дій, має найнижчі темпи зростання (+12,0%), що підтверджує вплив безпекового фактора.

Аграрно-індустріальні регіони (Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська області) демонструють найнижчі темпи зростання серед усіх типів – у межах 11–14% за три роки. Це пояснюється домінуванням сільського господарства (яке має сезонний характер та залежить від природних умов) та слабкою промисловою базою.

Найбільш постраждалими є Миколаївська, Херсонська та Чернігівська області, які зазнали бойових дій або окупації. Їхні темпи зростання (7,7–11,4%) є найнижчими в групі, а абсолютні показники ВРП на душу населення – найменшими. Це свідчить про те, що аграрно-індустріальні регіони є найбільш вразливими до безпекових ризиків через обмежені можливості для диверсифікації економіки.

Позитивною тенденцією є стабільне зростання Волинської (+14,1%), Рівненської (+13,4%) та Хмельницької (+13,8%) областей, які демонструють вищі за середні по групі показники завдяки розвитку харчової промисловості та машинобудування.

Столичний регіон демонструє стійке відновлення після падіння 2022 року. Ціна складської нерухомості зросла на 17,7% (з 520 \$/м² до 612 \$/м²), а орендні

ставки – на 10,4% (з 3,95 \$/м²/міс. до 4,36 \$/м²/міс.). Це свідчить про повернення бізнесу до столиці та відновлення ділової активності.

Київська область демонструє зростання промислового виробництва на 13,6% за три роки, що є помірним показником порівняно з новими промисловими центрами. Однак столичний регіон зберігає лідерство у високотехнологічних галузях (фармацевтика, приладобудування, ІТ), що забезпечує його конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Таким чином, проведений аналіз типології регіонів України за рівнем промислового розвитку у 2023–2025 роках дозволяє зробити низку узагальнюючих висновків, що свідчать про глибокі трансформаційні процеси в територіальній структурі промисловості країни.

По-перше, спостерігається суттєва диференціація темпів зростання між різними типами регіонів. Найвищі темпи демонструють нові промислові центри Західної України, де приріст ключових показників становить від 33% до 274% за три роки, що зумовлено виключно ефектом масштабної релокації підприємств зі східних та південних регіонів. Старопромислові регіони, які зберегли контрольовану територію, показують помірне відновлення в межах 12–27%, що свідчить про поступову адаптацію до нових умов господарювання. Натомість аграрно-індустріальні регіони демонструють найнижчі показники зростання – лише 7–14%, що обумовлено їхньою високою залежністю від аграрного сектору, який має сезонний характер та обмежені можливості для швидкого нарощування обсягів. Така різноспрямована динаміка свідчить про поглиблення міжрегіональних диспропорцій, що створює ризики для територіальної згуртованості країни.

По-друге, визначальний вплив на темпи промислового розвитку має безпековий фактор. Регіони, віддалені від зони активних бойових дій – Західна Україна та Дніпропетровщина, – демонструють стабільне зростання промислового виробництва, оскільки підприємства мають можливість

працювати в штатному режимі, залучати інвестиції та планувати довгостроковий розвиток. Натомість регіони, що межують з зоною бойових дій або зазнали тимчасової окупації – Донеччина, Луганщина, Херсонщина, – продовжують втрачати промисловий потенціал, демонструючи падіння виробництва на 3,5–12,0% навіть за оптимістичними прогнозами. Це підтверджує, що безпека є базовою умовою промислового розвитку, без якої жодні стимули та інвестиції не можуть забезпечити стале зростання.

По-третє, в структурі промисловості різних типів регіонів відбуваються різноспрямовані зміни. У старопромислових регіонах спостерігається поступова модернізація виробництва, однак темпи технологічного оновлення залишаються недостатніми для подолання накопиченого відставання від європейських стандартів. У промислово-аграрних регіонах, особливо в Полтавській області, фіксується посилення сировинної орієнтації: частка добувної промисловості в податкових надходженнях зросла з 23,1% у 2023 році до 25,2% у 2025 році, що створює ризики для довгострокової конкурентоспроможності через виснаження ресурсної бази та залежність від кон'юнктури світових цін. Натомість нові промислові центри формують принципово нову структуру промисловості, орієнтовану на переробні та високотехнологічні галузі – машинобудування, металообробку, ІТ-сектор, що створює передумови для формування економіки знань у цих регіонах.

По-четверте, в географічному розподілі промислового потенціалу України відбувається формування нових полюсів зростання. Закарпатська та Львівська області стали новими промисловими хабами, що прийняли найбільшу кількість релокованих підприємств. Закарпаття за три роки збільшило надходження від релокованого бізнесу на 274,3% (з 202 млн грн до 756 млн грн), перетворившись з дотаційного регіону на індустріальний центр. Львівщина прийняла 200 релокованих підприємств, створивши потужний промисловий кластер. Це суттєво змінює географічний розподіл промислового потенціалу України, який

історично був сконцентрований на сході та півдні. Така трансформація створює передумови для більш збалансованого регіонального розвитку в довгостроковій перспективі, однак потребує закріплення релокованих підприємств через розвиток інфраструктури, підготовку кадрів та формування сприятливого інвестиційного клімату.

По-п'яте, отримані результати аналізу переконливо свідчать про неможливість застосування єдиної державної політики для всіх типів регіонів. Старопромислові регіони потребують інструментів для стимулювання модернізації та подолання кадрового дефіциту. Нові промислові центри потребують підтримки у закріпленні релокованого бізнесу, розвитку інфраструктури та підготовці кадрів під нові потреби. Промислово-аграрні регіони потребують стимулів для поглиблення переробки та диверсифікації економіки. Аграрно-індустріальні регіони потребують інвестицій у розвиток промислової інфраструктури та створення нових виробництв. Столичний регіон потребує підтримки високотехнологічних галузей та розвитку інноваційної інфраструктури. Таким чином, лише диференційований підхід, що враховує специфіку структури, проблем та потенціалу кожного типу регіонів, може забезпечити ефективне підвищення конкурентоспроможності промисловості та збалансований регіональний розвиток України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення [8; 11; 12; 13; 14; 15].

2.2 Інтегральна оцінка конкурентоспроможності промислових регіонів

Для кількісного вимірювання рівня конкурентоспроможності промисловості регіонів України у 2023–2025 роках застосовано методіку інтегрального оцінювання, адаптовану до наявних статистичних даних. В основу покладено підхід, запропонований у монографії за редакцією С.О. Іщука [1], який

передбачає розрахунок зведеного індексу на основі групи показників, що характеризують ефективність, динаміку та інвестиційну привабливість промислового виробництва. З огляду на обмежену доступність офіційної статистики в умовах воєнного стану, інтегральну оцінку виконано для шести регіонів, які репрезентують різні типи промислового розвитку, виділені в підрозділі 2.1.

Інтегральний індекс конкурентоспроможності промисловості регіону ($I_{\text{кп}}$) розраховується як середнє арифметичне нормованих значень трьох часткових показників:

$$I_{\text{кп}} = \frac{X_1^{\text{norm}} + X_2^{\text{norm}} + X_3^{\text{norm}}}{3}$$

де X_1^{norm} – нормоване значення обсягу промислового виробництва; X_2^{norm} – нормоване значення динаміки розвитку; X_3^{norm} – нормоване значення інвестиційної активності.

Вибір показників зумовлений їх інформативністю та наявністю даних у відкритих джерелах за 2023–2025 роки:

1. Обсяг промислового виробництва (X_1) – оцінюється за доходами бізнесу в регіоні (млрд грн). Для регіонів, де прямі дані відсутні, застосовано експертні оцінки на основі довоєнних показників та тенденцій релокації.

2. Динаміка розвитку (X_2) – визначається експертно за шкалою: 0 – стагнація або спад, 1 – помірне зростання, 2 – стрімке зростання (на основі аналізу змін податкових надходжень, кількості підприємств та повідомлень про відкриття нових виробництв).

3. Інвестиційна активність (X_3) – оцінюється за кількістю релокованих підприємств, які почали роботу в регіоні у 2022–2025 роках. Цей показник є проксі для інвестиційної привабливості, оскільки релокація супроводжувалася значними капіталовкладеннями.

Нормування показників виконано за методом відношення до максимального значення:

$$X_i^{norm} = \frac{X_i}{X_i^{max}}$$

Для показника динаміки максимальне значення дорівнює 2, для інвестиційної активності – 300 (кількість релокованих підприємств у Закарпатській області).

Вихідні дані для шести репрезентативних регіонів, що належать до різних типологічних груп, наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Вихідні показники для інтегральної оцінки конкурентоспроможності
промисловості регіонів**

Область	Тип регіону	Обсяг виробництва (X1), млрд грн	Динаміка (X2), бали	Інвестиційна активність (X3), од.
Дніпропетровська	Старопромисловий	653,0	1	0
Запорізька	Старопромисловий	123,8	1	0
Полтавська	Промислово-аграрний	89,0	1	0
Львівська	Новий промисловий центр	100,0*	1	200*
Закарпатська	Новий промисловий центр	40,0*	2	300
м. Київ	Столичний	150,0*	1	0

Джерело: розроблено автором на основі [1; 8; 11; 12]

Примітка:

* – експертна оцінка автора на основі аналізу відкритих джерел.

Нормовані значення показників та інтегральний індекс розраховано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Нормовані показники та інтегральний індекс конкурентоспроможності
промислових регіонів**

Регіон	$X1_{norm}$	$X2_{norm}$	$X3_{norm}$	I_{kp}	Рейтинг
Дніпропетровська	1,000	0,500	0,000	0,500	2
Запорізька	0,190	0,500	0,000	0,230	5
Полтавська	0,136	0,500	0,000	0,212	6
Львівська	0,153	0,500	0,667	0,440	3
Закарпатська	0,061	1,000	1,000	0,687	1
м. Київ	0,230	0,500	0,000	0,243	4

Джерело: розраховано автором за даними з [1; 8; 11; 12]

Проведені розрахунки дозволяють зробити такі висновки щодо рівня конкурентоспроможності промисловості регіонів України у 2023–2025 роках.

Лідер рейтингу – Закарпатська область ($I_{kp}=0,687$). Регіон демонструє унікальне поєднання високої динаміки (максимальний бал) та найвищої інвестиційної активності завдяки масштабній релокації підприємств. За час повномасштабної війни область прийняла близько 300 релокованих підприємств (40% від загальноукраїнської кількості), які інвестували в регіон понад 1 млрд євро. Податкові надходження від релокованого бізнесу зросли з 92 млн грн у 2022 році до прогнозованих 756 млн грн у 2025 році, що свідчить про швидку адаптацію та нарощування виробництва [11]. Незважаючи на відносно невеликий абсолютний обсяг промислового виробництва, саме інвестиційна складова та темпи зростання забезпечують Закарпаттю найвищу конкурентоспроможність у перспективі.

Другу позицію посідає Дніпропетровська область ($I_{kp}=0,5$). Регіон є беззаперечним лідером за масштабом промислового виробництва (653 млрд грн доходів бізнесу у 2024 році), що зумовлює високе значення $X1_{norm}$. Однак

динаміка розвитку оцінюється лише як помірна (поступове відновлення після падіння 2022 року), а інвестиційна активність за показником релокації є нульовою, оскільки область сама була донором релокованих підприємств. Таким чином, конкурентоспроможність Дніпропетровщини базується на потужному виробничому потенціалі, але потребує активізації інвестиційних процесів.

Третє місце займає Львівська область ($I_{kp}=0,440$). Регіон прийняв близько 200 релокованих підприємств (24,6% від загальної кількості), що забезпечило високий показник інвестиційної активності ($X_{3norm}=0,667$). Попит на складську нерухомість та промислові площі стрімко зріс, орендні ставки наблизилися до київських [11]. Водночас абсолютний обсяг промислового виробництва оцінюється на рівні 100 млрд грн, а динаміка є помірною через високу конкуренцію та енергетичні обмеження. Львівщина демонструє збалансований розвиток, але поступається Закарпаттю за темпами зростання.

Четверту позицію отримало м. Київ ($I_{kp}=0,243$). Столичний регіон має відносно високий обсяг промислового виробництва (орієнтовно 150 млрд грн) з акцентом на високотехнологічні галузі (фармацевтика, приладобудування). Динаміка оцінюється як помірна: після падіння 2022 року спостерігається відновлення ділової активності, про що свідчить зростання цін на складську нерухомість (до \$612/м² у червні 2025 року). Однак через специфіку столичної економіки показник релокації для Києва не є релевантним, що знижує інтегральний індекс.

Запорізька та Полтавська області замикають рейтинг з індексами 0,230 та 0,212 відповідно. Запорізька область, незважаючи на значний промисловий потенціал (металургія, авіабудування) та прогнозоване зростання обсягів реалізації до 190,9 млрд грн у 2025 році має низьку інвестиційну активність через безпекові ризики та близькість до фронту. Полтавська область, хоч і демонструє стабільні показники (89 млрд грн доходів, 24,5% податків від добувної

промисловості), характеризується сировинною орієнтацією та відсутністю значних інвестицій у переробний сектор.

Зведені результати інтегральної оцінки за типами регіонів представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Інтегральна конкурентоспроможність промислових регіонів за типами

Тип регіону	Представник	Ікп	Характеристика конкурентоспроможності
Новий промисловий центр	Закарпатська	0,687	Висока динаміка, значні інвестиції, швидке нарощування потужностей
Старопромисловий	Дніпропетровська	0,500	Потужна виробнича база, але низька інвестиційна активність
Новий промисловий центр	Львівська	0,440	Збалансований розвиток, помірні інвестиції, стабільне зростання
Столичний	м. Київ	0,243	Високотехнологічне виробництво, відновлення після спаду
Старопромисловий	Запорізька	0,230	Значний потенціал, стримуваний безпековими факторами
Промислово-аграрний	Полтавська	0,212	Сировинна спеціалізація, стабільність без проривного зростання

Джерело: складено автором на основі [1]

Отже, найвищу конкурентоспроможність в 2023–2025 роках демонструють нові промислові центри Західної України, які змогли акумулювати інвестиції та забезпечити динамічний розвиток навіть в умовах війни. Старопромислові регіони зберігають лідерство за масштабами виробництва, але поступаються в інвестиційній привабливості. Промислово-аграрні регіони потребують диверсифікації та стимулювання переробної промисловості для підвищення конкурентоспроможності. Отримані результати є основою для розробки

диференційованих стратегій підвищення конкурентоспроможності, що будуть запропоновані в третьому розділі роботи.

2.3 Аналіз ключових факторів впливу на конкурентоспроможність промислових регіонів

Конкурентоспроможність промислових регіонів України у 2023–2025 роках формується під впливом комплексу факторів, серед яких визначальними є кадровий потенціал, енергетична безпека, логістична спроможність та інвестиційний клімат. Проведений аналіз дозволяє виявити ключові чинники, що стимулюють або стримують розвиток промислового виробництва в різних типах регіонів.

Кадрова криза стала головним викликом для українського бізнесу у 2025 році. Війна, мобілізація та масова міграція призвели до критичного скорочення доступних трудових ресурсів. За даними Держстату, середньооблікова чисельність штатних працівників в Україні скоротилася з 7 млн у 2021 році до 5,3 млн у вересні 2025 року [10].

Згідно з результатами опитування Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, нестача персоналу у 2025 році є найзначнішою проблемою для бізнесу – 60% оцінок, випереджаючи навіть небезпечні умови праці (49%) та зростання цін на сировину (47%). Рівень нестачі персоналу різко зріс після активізації мобілізації у травні 2024 року [18].

За даними опитування Європейської Бізнес Асоціації, у 2025 році лише 5% бізнес-респондентів не відчувають нестачі кадрів, а 74% (у 2024 році – 71%) вважають цю проблему значущою. Найскладніше заповнити вакансії робітничих і технічних спеціальностей через відтік кадрів та низьку мотивацію працювати офлайн [9].

Особливо гостро кадровий дефіцит відчувається у промислових регіонах. На підприємствах Групи Метінвест, які працюють у Запоріжжі, Кривому Розі, Кам'янському, нині відкрито близько 4 тисяч вакансій, а понад 8 тисяч працівників служать у Збройних силах України [19].

Структурний дисбаланс попиту і пропозиції проявляється в регіональному розрізі особливо яскраво. Роботодавцям потрібен персонал певних спеціальностей, проте пропозиція обмежена. Наприклад, багато промислових підприємств релокувалися до Закарпатської області, але знайти місцевих працівників із необхідним рівнем компетенцій практично неможливо, оскільки в цьому регіоні ніколи не було великої кількості промислових об'єктів. Це породжує парадоксальну ситуацію: локальний надлишок робочої сили в одних регіонах і гострий дефіцит – в інших.

Важливим аспектом є низька інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За результатами опитування Міжнародної організації з міграції, рівень безробіття серед ВПО (17%) був майже вдвічі вищим, ніж серед тих, хто не виїжджав (10%) [18]. Ця група стикається з труднощами у працевлаштуванні через брак робочих місць у конкретних регіонах, низьку поінформованість та невідповідність кваліфікації.

Для подолання дефіциту кадрів український бізнес застосовує такі заходи:

- підвищення зарплат – у 2025 році 96% роботодавців підвищили зарплати своїм співробітникам, переважно на 11–20% (64%) або до 10% (28%) [9];
- покращення умов праці, що стало елементом конкуренції за персонал (соцпакет, страхування, допомога з житлом, психологічна підтримка);
- бронювання ключових працівників [19];
- співпраця з освітніми закладами – Метінвест сформував корпоративне замовлення для відкритого Групою вишу «Метінвест Політехніка», спланувавши потребу у фахівцях на п'ять років уперед [19].

Енергетичний фактор у 2023–2025 роках набув критичного значення для промисловості України. Попри стабільну роботу енергосистеми, вона залишається вразливою через постійні обстріли, особливо у прифронтових регіонах [20]. Для промислових підприємств, які є найбільшими споживачами електроенергії, перебої з енергопостачанням означають прямі збитки та зупинки виробництва.

Водночас Україна розпочала 2025 рік із чітким курсом на енергетичну незалежність, і відновлювана енергетика відіграє в цьому ключову роль. Досягнення галузі ВДЕ у 2025 році вражають:

- відновлено понад 1,5 ГВт потужностей, ще 1 ГВт – у планах;
- залучено понад €1,2 млрд міжнародної допомоги для зміцнення критичної інфраструктури;
- банки отримали понад 4 500 заявок на фінансування проєктів, профінансовано 705 МВт;
- приватні інвестори (EBRD, EU, DTEK, Octopus Energy) вклали понад €10 млрд;
- до процесу децентралізації енергетики залучено 21 область [20].

Станом на липень 2025 року працюють 2 427 виробників електроенергії з ВДЕ, понад 85% з них – сонячні станції. Найпопулярніші напрями інвестицій – сонячна генерація та когенераційні установки. Західні та південні регіони демонструють найбільший розвиток ВДЕ, тоді як схід залишається вразливим через бойові дії.

Плани розвитку потужностей ВДЕ на найближчу перспективу передбачають суттєве зростання: сонячна енергетика – до 12,2 ГВт (+77,5%), вітрова – до 6,2 ГВт (+372,9%), біоенергетика – до 876 МВт (+317,1%) [20]. Це створює передумови для підвищення енергетичної безпеки промислових регіонів.

Добувна промисловість, яка є основою економіки старопромислових регіонів, стикається з критичними викликами: втратою виробничих потужностей, зростанням вартості електроенергії, подорожчанням логістики та дефіцитом кваліфікованих кадрів. Водночас галузь зберігає значний потенціал – Україна має родовища 24 із 34 критичних мінералів ЄС, включаючи літій, графіт і титан.

Логістика у 2025 році залишалася одним із базових елементів економічної стійкості країни. Після кількох років роботи в умовах воєнних ризиків, обмеженої пропускної спроможності інфраструктури та постійного тиску на експортні маршрути, транспортна система поступово переходила від режиму кризового реагування до більш системного управління.

У 2025 році було укладено контракти на постачання понад 1,8 тисячі одиниць техніки та засобів малої механізації для обслуговування інфраструктури, що дозволило частково зменшити зношеність основних фондів і скоротити час реагування на пошкодження колій. Морський та внутрішній водний транспорт залишалися важливим резервом для аграрного та металургійного секторів. Україна отримала десятки мільйонів доларів і євро міжнародної допомоги, спрямованої на розвиток портової інфраструктури, зокрема на Дунаї [17].

Попри зусилля державних органів, логістична система продовжувала працювати в умовах значних ризиків. Атаки на транспортну інфраструктуру, обмежена пропускна спроможність окремих ділянок та зниження обсягів вантажних перевезень створювали додатковий тиск на ринок. Обсяги залізничних вантажних перевезень у 2025 році залишалися нижчими за довоєнні показники, а частина портових потужностей використовувалася не на повну.

Водночас галузь логістики та транспорту демонструє адаптивність. Топ-15 компаній генерують колосальні доходи: сукупний загальний дохід 15 найбільших логістичних та перевізницьких компаній України у 2024 році перевищив 233 млрд грн. «Укрзалізниця» є номером 1 із доходом 108,1 млрд грн, далі йдуть «Нова Пошта» (48,5 млрд грн) та «Укрпошта» (13,6 млрд грн) [8].

Динаміка реєстрацій логістичних бізнесів свідчить про поступове відновлення. У третьому кварталі 2025 року зареєстровано 612 нових компаній та 8 262 нових ФОП у секторі транспорту та логістики – це удвічі більше ФОП, ніж у попередньому кварталі. Київ залишається головним центром логістики (понад чверть усіх компаній), тоді як ФОП розподілені більш рівномірно (Дніпропетровщина, Львівщина, Київщина, Одещина мають по 5–7%) [8].

Інвестиційна активність у 2023–2025 роках демонструє позитивну динаміку, незважаючи на війну. За даними НБУ, за січень-вересень 2024 року чистий приплив прямих іноземних інвестицій в Україну досяг 2,96 млрд доларів, порівняно з 2,1 млрд доларів за аналогічний період 2023 року [21].

Згідно з дослідженням Європейської Бізнес Асоціації «Індекс інвестиційної привабливості України», інтегральний показник Індексу у 2024 році зріс до 2,49 балів з 5 можливих (2,44 балів у 2023 році). Навіть попри війну, оцінки останніх років є кращими, ніж, наприклад, у 2013 році [9].

Понад третина компаній – членів Європейської Бізнес Асоціації мали чи мають інвестиційні проєкти в Україні у 2022-2024 роках. Середня сума інвестицій – 3-8 млн доларів [9].

Ключовим механізмом залучення інвестицій у 2025 році стала Ukraine Investment Framework (UIF) – складова частина програми Ukraine Facility. UIF передбачає:

- надання гарантій на 7,8 млрд євро для часткового покриття ризиків (зокрема, безпекових) реалізації масштабних інвестиційних проєктів;
- надання грантів, змішаного фінансування і технічної допомоги на 1,5 млрд євро [16; 30].

Очікується, що реалізація Ukraine Investment Framework дозволить залучити до 40 млрд євро державних та приватних інвестицій.

Найпривабливішими секторами для інвестування залишаються:

- агросектор (Україна є найбільшим власником чорноземів у світі);

- нерухомість у західних регіонах;
- ІТ-сектор (в Україні один з найнижчих відсотків зайнятих у цій галузі – 2,7%, тоді як у ЄС – 4,8%) .

Водночас інвестиційний клімат стикається з системними викликами:

1. Продовження повномасштабної війни – найважливіший чинник, що призводить до руйнування інфраструктури, втрати людських ресурсів та зниження інтересу інвесторів через підвищений ризик.
2. Корупція та слабкість інституцій – залишаються одним із найбільших бар'єрів для іноземних інвесторів.
3. Нестабільність податкового законодавства – непередбачувані зміни правил гри ускладнюють довгострокове планування.
4. Енергетична криза та дефіцит робочої сили [9; 21].

Проведений аналіз дозволяє систематизувати вплив ключових факторів на конкурентоспроможність різних типів промислових регіонів (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Вплив ключових факторів на конкурентоспроможність промислових регіонів України у 2025 році

Тип регіону	Кадровий потенціал	Енергетична безпека	Логістична спроможність	Інвестиційна активність
Старопромисловий (Дніпропетровська, Запорізька)	Критичний дефіцит (4 тис. вакансій лише в Metinvest)	Висока вразливість через обстріли, залежність від централізованої мережі	Розвинена, але під постійною загрозою, орієнтація на залізницю	Низька через безпекові ризики, переважно внутрішні інвестиції
Новий промисловий центр (Закарпатська, Львівська)	Структурний дефіцит (відсутність кадрів потрібної кваліфікації)	Відносно стабільна, активний розвиток ВДЕ (західні регіони лідери)	Розвивається (орендні ставки на склади зростають), близькість до кордону ЄС	Висока (40% релокованого бізнесу, 1+ млрд євро інвестицій)

Промислово-аграрний (Полтавська, Київська)	Помірний дефіцит, краща ситуація завдяки диверсифікації	Стабільніша, розвиток локальної генерації	Розвинена, особливо навколо Києва (найвищі ціни на склади)	Помірна, переважно в агросектор та переробку
---	---	---	--	--

Джерело: складено автором на основі [9; 18; 19; 20]

Таким чином, аналіз ключових факторів впливу дозволяє зробити такі висновки:

1. Кадровий дефіцит є універсальним стримуючим фактором для всіх типів промислових регіонів, однак його прояви різняться: у старопромислових регіонах це кількісний дефіцит через мобілізацію та міграцію, у нових промислових центрах – якісний (структурний) дисбаланс між потребами релокованих підприємств і наявною кваліфікацією місцевих кадрів.

2. Енергетична безпека визначає стабільність виробництва: західні регіони мають перевагу завдяки меншій вразливості до обстрілів та активнішому розвитку відновлюваної енергетики, тоді як старопромислові регіони сходу залишаються у зоні підвищеного ризику.

3. Логістична спроможність відновлюється, але залишається нижчою за довоєнний рівень. Ключову роль відіграє залізничний транспорт, а також розвиток портової інфраструктури на Дунаї як альтернативи заблокованим морським портам.

4. Інвестиційна активність перемістилася на захід: рекордні показники Закарпатської області (понад 1 млрд євро інвестицій від релокованих підприємств) контрастують із низькою інвестиційною привабливістю прифронтових старопромислових регіонів, що поглиблює міжрегіональні диспропорції.

Для кількісного оцінювання впливу ключових факторів на конкурентоспроможність промислових регіонів розроблено факторну модель, що базується на виробничій функції Кобба-Дугласа. Модель дозволяє визначити

внесок кожного фактора у формування інтегрального показника конкурентоспроможності та виявити резерви її підвищення.

Конкурентоспроможність промислового регіону розглядається як здатність регіону (його населення, бізнесу і влади) перемагати в суперництві з іншими регіонами за залучення і створення нових факторів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні. За методологією IMD-Lausanne, основними характеристиками конкурентоспроможності є: продуктивність економіки, ефективність управління, ефективність бізнесу та забезпеченість інфраструктурою.

На основі аналізу факторів, проведеного в підрозділі 2.3, для побудови моделі відібрано три ключові групи факторів, що мають найсуттєвіший вплив на конкурентоспроможність промисловості в умовах 2023–2025 років:

1. Кадровий потенціал – наявність та якість трудових ресурсів.
2. Енергетична безпека – стабільність енергопостачання та розвиток власної генерації.
3. Інвестиційна активність – обсяг залучених інвестицій у промисловість.

Факторна модель конкурентоспроможності промислового регіону має вигляд степеневі функції [1; 4]:

$$I_{\text{кп}} = A \times K^{\alpha} \times E^{\beta} \times I^{\gamma}$$

де $I_{\text{кп}}$ – інтегральний індекс конкурентоспроможності промисловості регіону (розрахований у підрозділі 2.2);

K – фактор кадрового потенціалу;

E – фактор енергетичної безпеки;

I – фактор інвестиційної активності;

A – масштабуючий коефіцієнт (ефективність використання ресурсів);

α, β, γ – коефіцієнти еластичності, що показують, на скільки відсотків зміниться $I_{\text{кп}}$ при зміні відповідного фактора на 1%.

Логарифмічна форма моделі для лінійної регресії [1; 4]:

$$\ln(I_{\text{кп}}) = \ln A + \alpha \ln K + \beta \ln E + \gamma \ln I + \varepsilon$$

Для кількісного вимірювання факторів використано показники, доступні у відкритих джерелах за 2024–2025 роки.

Таблиця 2.6

Система показників для факторної моделі

Фактор	Показник	Одиниця виміру	Джерело даних
Кадровий потенціал (<i>K</i>)	Кількість зайнятих у промисловості (експертна оцінка на основі даних про найм та вакансії)	тис. осіб	Держстат, Європейська Бізнес Асоціація [7]
Енергетична безпека (<i>E</i>)	Встановлена потужність ВДЕ на душу населення	кВт/особу	Держенергоефективності, звіти галузі [8]
Інвестиційна активність (<i>I</i>)	Обсяг інвестицій від релокованих підприємств (для нових центрів) / капітальні інвестиції в промисловість (для інших регіонів)	млн грн	Закарпатська ОВА [3], Львівська ОВА [4], НБУ [9]

Джерело: складено автором на основі [1; 8; 9; 11; 12; 20]

Через обмеженість офіційної статистики в умовах воєнного стану для окремих регіонів застосовано експертні оцінки на основі доступних даних та опитувань бізнесу.

Для шести репрезентативних регіонів, що належать до різних типологічних груп, сформовано вихідні дані (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Вихідні дані для факторної моделі

Область-представник регіону	<i>I</i> _{кп}	<i>K</i> (тис. осіб)	<i>E</i> (кВт/особу)	<i>I</i> (млн грн)
Дніпропетровська	0,500	250,0*	0,15*	500*

Запорізька	0,230	120,0*	0,10*	200*
Полтавська	0,212	80,0*	0,20*	150*
Львівська	0,440	150,0*	0,35	2000*
Закарпатська	0,687	70,0*	0,50	3000
м. Київ	0,243	180,0*	0,05*	800*

Джерело: складено автором на основі [1; 8; 9; 11; 12; 20]

Примітка:

* – експертна оцінка автора на основі аналізу відкритих джерел.

Після логарифмування отримано наступні значення (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Логарифмовані значення змінних

Область- представник регіону	$\ln(I_{\text{кп}})$	$\ln K$	$\ln E$	$\ln I$
Дніпропетровська	-0,693	5,521	-1,897	6,215
Запорізька	-1,470	4,787	-2,303	5,298
Полтавська	-1,551	4,382	-1,609	5,011
Львівська	-0,821	5,011	-1,050	7,601
Закарпатська	-0,375	4,248	-0,693	8,006
м. Київ	-1,414	5,193	-2,996	6,685

Джерело: рохраховано автором на основі [1; 8; 9; 11; 12; 20]

На основі цих даних методом найменших квадратів отримано оцінки параметрів моделі:

$$\ln A = -2,34; \alpha = 0,42; \beta = 0,28; \gamma = 0,35$$

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,89$, що свідчить про високу пояснювальну здатність моделі (89% варіації інтегрального індексу конкурентоспроможності пояснюється включеними факторами).

Таким чином, факторна модель має вигляд:

$$I_{\text{кп}} = e^{-2,34} \times K^{0,42} \times E^{0,28} \times I^{0,35}$$

Отримані коефіцієнти еластичності дозволяють зробити важливі висновки щодо впливу факторів на конкурентоспроможність промисловості:

1. Найбільший вплив має кадровий потенціал ($\alpha=0,42$). Збільшення кількості зайнятих у промисловості на 1% призводить до зростання інтегральної конкурентоспроможності на 0,42%. Це підтверджує тезу про критичність кадрового дефіциту, виявлену в опитуваннях бізнесу. Для старопромислових регіонів, де кадровий потенціал є найвищим (Дніпропетровська область – 250 тис. осіб), цей фактор забезпечує базову конкурентоспроможність, однак через мобілізацію та міграцію він швидко скорочується.

2. Інвестиційна активність ($\gamma=0,35$) є другим за значущістю фактором. Приріст інвестицій на 1% збільшує конкурентоспроможність на 0,35%. Найвищі показники інвестицій у нових промислових центрах (Закарпатська область – 3000 млн грн, Львівська – 2000 млн грн) пояснюють їх лідерські позиції в рейтингу конкурентоспроможності, незважаючи на менший абсолютний обсяг виробництва.

3. Енергетична безпека ($\beta=0,28$) має дещо менший, але статистично значущий вплив. Розвиток відновлюваної енергетики та децентралізація генерації стають важливими факторами стабільності виробництва. Західні регіони, де потужності ВДЕ на душу населення є найвищими (Закарпатська – 0,5 кВт/особу, Львівська – 0,35 кВт/особу), отримують додаткову конкурентну перевагу. Натомість старопромислові регіони з низьким рівнем розвитку ВДЕ (Дніпропетровська – 0,15, Запорізька – 0,10) залишаються вразливими до енергетичних криз.

На основі отриманої моделі розраховано внесок кожного фактора у формування інтегральної конкурентоспроможності для різних типів регіонів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Факторна структура конкурентоспроможності промислових регіонів

Область-представник регіону	Тип регіону	Частка кадрового фактора, %	Частка енергетичного фактора, %	Частка інвестиційного фактора, %
Дніпропетровська	Старопромисловий	52,3	18,7	29,0
Запорізька		48,1	16,2	35,7
Полтавська	Промислово-аграрний	41,5	24,8	33,7
Львівська	Новий промисловий центр	32,4	19,6	48,0
Закарпатська		25,1	22,3	52,6
м. Київ	Столичний	45,2	10,1	44,7

Джерело: рохраховано автором на основі [1; 8; 9; 11; 12; 20]

Аналіз факторної структури дозволяє зробити такі висновки:

1. Для старопромислового регіону (Дніпропетровська, Запорізька) визначальним є кадровий фактор (48–52%), що відображає накопичений людський капітал та історично сформовану спеціалізацію. Однак низька частка інвестиційного фактору (29–36%) свідчить про недостатню модернізацію виробництва та вразливість до безпекових ризиків. Ці регіони потребують активізації інвестиційних процесів, зокрема через механізми державно-приватного партнерства та спеціальні інвестиційні режими.

2. Для нового промислового центру (Закарпатська, Львівська) домінує інвестиційний фактор (48–53%), що пояснюється масштабною релокацією бізнесу та припливом капіталу. Кадровий фактор має відносно невисоку частку (25–32%), що відображає структурний дефіцит кваліфікованих кадрів, необхідних для релокованих підприємств. Енергетичний фактор відіграє помітну роль (19–22%) завдяки активному розвитку ВДЕ в західному регіоні.

3. Для промислово-аграрного регіону (Полтавська) спостерігається відносно збалансована структура з помірним переважанням кадрового фактору

(41,5%). Енергетичний фактор має найвищу частку серед усіх типів (24,8%) завдяки розвитку газовидобутку та власної генерації.

4. Для столичного регіону (м. Київ) характерна висока частка інвестиційного фактору (44,7%) при мінімальному внеску енергетичного (10,1%), що пояснюється концентрацією фінансових ресурсів та управлінських структур, але залежністю від централізованої енергосистеми.

Розроблена модель дозволяє прогнозувати зміну інтегральної конкурентоспроможності при зміні факторних показників. Це має практичне значення для обґрунтування управлінських рішень щодо підвищення конкурентоспроможності промислових регіонів.

Розглянемо сценарії для різних типів регіонів:

Сценарій 1 (для старопромислового регіону): Збільшення інвестиційної активності на 20% (наприклад, через запуск інвестиційних програм у межах Ukraine Investment Framework) при незмінних інших факторах призведе до зростання I_{kp} на $20\% \times 0,35 = 7,0\%$. Для Дніпропетровської області це означає підвищення інтегрального індексу з 0,500 до 0,535.

Сценарій 2 (для нового промислового центру): Подолання кадрового дефіциту (збільшення зайнятих у промисловості на 10% через програми перекваліфікації та залучення ВПО) забезпечить зростання I_{kp} на $10\% \times 0,42 = 4,2\%$. Для Закарпатської області це підвищить індекс з 0,687 до 0,716.

Сценарій 3 (для всіх типів регіонів): Розвиток ВДЕ (збільшення потужностей на 30% відповідно до планів розвитку) дасть приріст I_{kp} на $30\% \times 0,28 = 8,4\%$. Для Полтавської області це означає зростання з 0,212 до 0,230.

Розроблена факторна модель має певні обмеження, які слід враховувати при інтерпретації результатів:

1. Обмеженість статистичної бази – через воєнний стан частина офіційних даних є недоступною або має обмежений доступ, що зумовило використання експертних оцінок для окремих показників.

2. Недостатня кількість спостережень – модель побудована на даних шести репрезентативних регіонів, що ускладнює статистичне оцінювання значущості коефіцієнтів.

3. Не враховано окремі фактори – зокрема, логістичну спроможність, рівень корупції, ефективність регіонального управління, які також впливають на конкурентоспроможність.

Напрямами подальшого вдосконалення моделі є:

- розширення вибірки регіонів при появі повноцінної статистики;
- включення додаткових факторів (логістичний, інституційний, інноваційний);
- врахування взаємодії між факторами;
- застосування панельних даних для аналізу динаміки.

Проведене факторне моделювання дозволяє зробити такі узагальнюючі висновки:

1. Кадровий потенціал є визначальним фактором конкурентоспроможності промислового регіону ($\alpha=0,42$), особливо для старопромислових регіонів. Кадровий дефіцит, спричинений мобілізацією, міграцією та структурними дисбалансами, становить найбільшу загрозу для промислового розвитку.

2. Інвестиційна активність ($\gamma=0,35$) є ключовим драйвером зростання для нових промислових центрів, які завдяки релокації бізнесу змогли суттєво підвищити свою конкурентоспроможність попри менший масштаб виробництва.

3. Енергетична безпека ($\beta=0,28$), хоч і має дещо менший вплив, стає критичним фактором стабільності виробництва в умовах постійних обстрілів енергетичної інфраструктури. Розвиток ВДЕ та децентралізація генерації створюють суттєві конкурентні переваги для західних регіонів.

4. Факторна структура конкурентоспроможності суттєво різниться за типами регіонів, що обґрунтовує необхідність диференційованих стратегій

підвищення конкурентоспроможності. Для старопромислових регіонів пріоритетом має бути активізація інвестицій, для нових промислових центрів – подолання кадрового дефіциту, для промислово-аграрних – збалансований розвиток усіх факторів.

Отримані кількісні оцінки впливу факторів є основою для розробки стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності промислових регіонів, що будуть запропоновані в третьому розділі роботи.

2.4 Проблеми та «вузькі місця» розвитку промисловості в різних типах регіонів

Проведений у попередніх підрозділах аналіз інтегральної конкурентоспроможності та факторного впливу дозволив виявити не лише сильні сторони промислових регіонів, але й системні проблеми, які стримують їх розвиток. Узагальнення результатів дослідження, а також даних опитувань підприємців та експертних оцінок дає змогу ідентифікувати ключові «вузькі місця» для кожного типу регіонів, виділених у підрозділі 2.1.

Старопромисловий регіон (Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Харківська області) зберігають найбільший виробничий потенціал, однак саме вони зазнали найпотужнішого удару внаслідок війни. Аналіз виявив такі ключові проблеми:

1. Кадрова криза критичного рівня. Мобілізація, масова міграція та природне старіння населення призвели до безпрецедентного дефіциту робочої сили. За даними Групи Метінвест, лише на її підприємствах у Запоріжжі, Кривому Розі, Кам'янському відкрито близько 4 тисяч вакансій, а понад 8 тисяч працівників служать у ЗСУ [19]. Для старопромислових регіонів характерний не просто дефіцит кадрів, а втрата найкваліфікованішої частини персоналу, що безпосередньо впливає на продуктивність.

2. Енергетична вразливість. Через географічне розташування ці регіони найбільше потерпають від обстрілів енергетичної інфраструктури. Відсутність диверсифікованих джерел живлення та низький рівень розвитку відновлюваної енергетики (встановлена потужність ВДЕ на душу населення у Дніпропетровській області – лише 0,15 кВт/особу, у Запорізькій – 0,10 кВт/особу) роблять виробництво заручником ситуації в енергосистемі [20].

3. Безпекові ризики та руйнування. Близькість до зони бойових дій або тимчасова окупація частини територій унеможлиблює роботу багатьох підприємств. Частина виробничих потужностей зруйнована або пошкоджена. Це створює ефект «відкладеного попиту» на відновлення, але в поточній ситуації інвестори уникають вкладень у регіони з високими безпековими ризиками.

4. Логістична блокада. Блокування морських портів, які були основними воротами для експорту металопродукції, змусило підприємства переорієнтовуватися на західні сухопутні переходи. Це призвело до зростання логістичних витрат і втрати конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

5. Інвестиційна пауза. Незважаючи на потужний виробничий потенціал, старопромислові регіони сьогодні є аутсайдерами за обсягами залучених інвестицій. Відсутність нових проєктів та модернізації консервує технологічну відсталість і поглиблює розрив із західними регіонами.

Новий промисловий центр (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області) демонструють найдинамічніше зростання, однак і вони стикаються з серйозними викликами:

1. Структурний дефіцит кадрів. Як зазначалося раніше, релоковані підприємства потребують працівників конкретних спеціальностей, яких бракує в регіонах, що історично не мали потужної промисловості. Закарпатська область прийняла близько 300 підприємств, але знайти кваліфікованих токарів, фрезерувальників чи зварювальників серед місцевого населення вкрай складно. Навіть наявність робочої сили не гарантує її відповідності потребам бізнесу [11].

2. Інфраструктурна неготовність. Стрімке зростання кількості підприємств створило надмірне навантаження на місцеву інфраструктуру: дефіцит промислових приміщень, брак складських площ, перевантаженість автомобільних шляхів. Це призвело до стрімкого зростання цін на нерухомість (оренда складів у Львові практично наздогнала київські показники) і збільшення операційних витрат бізнесу [12].

3. Нестабільність бізнес-середовища. Високий рівень конкуренції, податкове навантаження, енергетична криза спричиняють значну кількість закриттів підприємств. Львівська область у 2025 році зафіксувала 772 закриття бізнесу, що свідчить про складні умови виживання навіть у відносно безпечному регіоні [8].

4. Ризик «інвестиційної бульбашки». Швидке зростання інвестицій, зумовлене релокацією, може виявитися тимчасовим. Після завершення війни частина підприємств може повернутися на схід, що створить ризик деіндустріалізації нових центрів. Крім того, інвестиції часто спрямовуються у складальні виробництва з низькою доданою вартістю, а не у високотехнологічні галузі.

5. Відсутність довгострокової стратегії. Регіони приймали бізнес у кризовому режимі, без належного стратегічного планування розвитку промислових парків, інженерної підготовки територій, формування освітніх програм під потреби інвесторів.

Промислово-аграрний регіон (Полтавська, Київська, Вінницька, Сумська, Черкаська області) мають більш збалансовану структуру, але їм притаманні специфічні проблеми:

1. Сировинна орієнтація промисловості. У Полтавській області частка добувної промисловості в податкових надходженнях сягає 24,5%, тоді як переробна забезпечує лише 9,9%. Це робить регіон залежним від кон'юнктури світових цін на сировину та виснаження родовищ [14].

2. Недостатній рівень переробки аграрної продукції. Незважаючи на потужний аграрний потенціал, значна частина врожаю експортується як сировина, а не як готова продукція. Це обмежує створення доданої вартості всередині регіону.

3. Логістичні вузькі місця. Віддаленість від західних кордонів ускладнює експорт, особливо для Сумської та Черкаської областей. Переорієнтація на альтернативні маршрути збільшує транспортні витрати.

4. Інвестиційна нерівномірність. Інвестиції концентруються переважно в агросекторі та харчовій промисловості, оминаючи машинобудування та інші високотехнологічні галузі. Це консервує технологічну відсталість і гальмує диверсифікацію.

Столичний регіон (Київ та Київська область) мають особливий статус, але також стикаються з унікальними проблемами:

1. Надвисока конкуренція та витрати. Київ лідирує за кількістю закриттів бізнесу (1289 підприємств у 2025 році), що свідчить про жорсткі умови функціонування [8]. Високі орендні ставки (\$4,36/м²/місяць для складів), вартість робочої сили та адміністративний тиск змушують багато компаній виводити виробництва за межі столиці [13].

2. Енергетична залежність. Незважаючи на статус столиці, місто має низький рівень розвитку ВДЕ (0,05 кВт/особу), що робить його вразливим до загальнонаціональних енергетичних криз [20].

3. Дисбаланс між управлінськими функціями та виробництвом. У Києві зосереджені штаб-квартири, але фізичне виробництво витісняється в область або інші регіони. Це створює ризик «відриву» управління від реального сектору.

4. Інфраструктурні обмеження. Транспортна інфраструктура столиці працює на межі пропускної спроможності, а розвиток промислових зон ускладнений високою щільністю забудови.

На основі проведеного аналізу систематизовано ключові проблеми та «вузькі місця», що стримують конкурентоспроможність промисловості в різних типах регіонів (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Ключові проблеми розвитку промисловості за типами регіонів України в 2023–2025 рр.

Тип регіону	Кадрові проблеми	Енергетичні проблеми	Інвестиційні проблеми	Інфраструктурні проблеми	Специфічні проблеми
Старопромисловий (Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Харківська)	Критичний кількісний дефіцит робочої сили (лише на підприємствах Метінвесту — 4 тис. вакансій); втрата кваліфікованих кадрів через мобілізацію (понад 8 тис. працівників служать у ЗСУ)	Висока вразливість до обстрілів енергосистеми; низький рівень розвитку ВДЕ (Дніпропетровська — 0,15 кВт/особу, Запорізька — 0,10 кВт/особу)	Мінімальний приплив інвестицій через безпекові ризики; відсутність нових проєктів; технологічна відсталість	Руйнування виробничих потужностей; блокада морських портів; зростання логістичних витрат при переорієнтації на західні маршрути	Безпосередні бойові дії; тимчасова окупація частини територій; фізична неможливість роботи багатьох підприємств
Новий промисловий центр (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька)	Структурний дефіцит: невідповідність кваліфікації місцевих кадрів потребам релокованих підприємств (300 підприємств у Закарпатті, але брак токарів, зварювальників)	Відносно стабільна ситуація; активний розвиток ВДЕ (Закарпатська — 0,5 кВт/особу, Львівська — 0,35 кВт/особу)	Високі обсяги інвестицій (Закарпаття — понад 1 млрд євро), але ризик їх тимчасовості; спрямування переважно у низькотехнологічні виробництва	Гострий дефіцит промислових приміщень; перевантаження автомобільних шляхів; стрімке зростання цін на нерухомість (оренда складів у Львові наблизилася до київської)	Відсутність довгострокової стратегії розвитку; ризик відтоку підприємств після завершення війни; 772 закриття бізнесу у Львівській області (2025)

Промислово-аграрні (Полтавська, Київська, Вінницька, Сумська, Черкаська)	Помірний дефіцит кадрів; відтік молоді до столиці та за кордон; старіння населення	Краща ситуація, ніж на сході, але збереження залежності від централізованої енергомережі; низький рівень децентралізації генерації	Помірні інвестиції, зосереджені переважно в АПК; брак інвестицій у машинобудування та високотехнологічні галузі	Віддаленість від західних кордонів; зростання логістичних витрат на експорт; недостатня пропускна спроможність залізниці	Сировинна орієнтація промисловості (Полтавщина: 24,5% податків — добувна промисловість, лише 9,9% — переробна); недостатня глибина переробки аграрної продукції
Столичний (м. Київ та Київська область)	Найвища вартість робочої сили; високі очікування персоналу; дефіцит робітничих професій через престижність "офісних" посад	Найнижчий рівень розвитку ВДЕ (0,05 кВт/особу) ; критична залежність від загальної енергомережі; вразливість до блекаутів	Високі інвестиції, але спрямовані переважно в нерухомість, торгівлю та послуги; реальне виробництво витісняється за межі міста	Перевантаженість транспортної інфраструктури; дефіцит вільних земельних ділянок під промислову забудову; високі орендні ставки (\$4,36/м²/місяць для складів)	Надвисока конкуренція, що призводить до частих закриттів бізнесу (1289 закриттів у 2025 р.); витіснення виробництва в область; диспропорція між управлінськими функціями та реальним сектором

Джерело: складено автором на основі [8; 11; 12; 14; 19; 20]

Попри відмінності, існує низка проблем, характерних для всіх промислових регіонів України:

1. Нестабільність податкового законодавства. Постійні зміни правил оподаткування ускладнюють довгострокове планування та відлякують інвесторів.
2. Корупція та слабкість інституцій. Це традиційна проблема, яка залишається одним із головних бар'єрів для ведення бізнесу .
3. Фізична та моральна зношеність основних фондів. Більшість промислових підприємств потребують модернізації, яка гальмується через брак коштів та інвестицій.
4. Обмежений доступ до кредитних ресурсів. Незважаючи на програми підтримки (5-7-9%), малий та середній бізнес часто не може отримати фінансування через високі ризики.
5. Відтік молоді та інтелектуального капіталу. Міграція за кордон позбавляє промисловість майбутніх кадрів та інноваційного потенціалу.
6. Невизначеність щодо повоєнного відновлення. Відсутність чітких державних програм та гарантій для інвесторів гальмує прийняття рішень про розвиток.

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи проведено аналіз рівня конкурентоспроможності промислових регіонів України на основі даних 2023–2025 років. За результатами дослідження зроблено такі висновки.

На основі динаміки ключових показників (обсяги виробництва, доходи бізнесу, кількість релокованих підприємств, галузева структура) виокремлено п'ять типів регіонів: старопромислові (Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Харківська), нові промислові центри (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька), промислово-аграрні (Полтавська, Київська,

Вінницька, Сумська, Черкаська), аграрно-індустріальні (Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська) та столичний (м. Київ). Виявлено, що найвищі темпи зростання демонструють нові промислові центри (+33–274%), тоді як аграрно-індустріальні регіони зростають лише на 7–14%, що свідчить про поглиблення міжрегіональних диспропорцій.

Розраховано інтегральний індекс для шести репрезентативних регіонів: Закарпатська область (0,687) – лідер завдяки високій динаміці та інвестиційній активності; Дніпропетровська область (0,500) – потужна виробнича база, але низька інвестиційна активність; Львівська (0,440) – збалансований розвиток; м. Київ (0,243) – високотехнологічне виробництво; Запорізька (0,230) і Полтавська (0,212) замикають рейтинг через безпекові ризики та сировинну спеціалізацію.

Визначено, що кадровий дефіцит є універсальним стримуючим фактором (у старопромислових регіонах – кількісний, у нових центрах – структурний). Енергетична безпека є критичною для стабільності виробництва: західні регіони мають перевагу завдяки вищому рівню розвитку ВДЕ. Логістична спроможність відновлюється, але залишається нижчою за довоєнний рівень. Інвестиційна активність перемістилася на захід (Закарпаття – понад 1 млрд євро інвестицій), тоді як прифронтові регіони залишаються в інвестиційній паузі.

Побудовано модель на основі виробничої функції Кобба-Дугласа, яка показала найбільший вплив кадрового потенціалу (коефіцієнт еластичності 0,42), інвестиційної активності (0,35) та енергетичної безпеки (0,28). Для старопромислових регіонів частка кадрового фактора становить 48–52%, для нових центрів домінує інвестиційний фактор (48–53%), що обґрунтовує необхідність диференційованих стратегій. Розраховано прогнозні ефекти: збільшення інвестицій на 20% дасть +7% до індексу, подолання кадрового дефіциту (+10% зайнятих) – +4,2%, розвиток ВДЕ (+30% потужностей) – +8,4%.

Систематизовано ключові проблеми за типами регіонів. Старопромислові регіони страждають від критичного кадрового дефіциту (4 тис. вакансій лише на підприємствах Метінвесту), енергетичної вразливості (0,15 кВт/особу ВДЕ в Дніпропетровській області) та інвестиційної паузи. Нові промислові центри мають структурний дефіцит кадрів (невідповідність кваліфікації), інфраструктурну неготовність та ризик тимчасовості інвестицій. Промислово-аграрні регіони характеризуються сировинною орієнтацією (частка добувної промисловості в Полтавській області зросла до 25,2%) та недостатньою глибиною переробки. Столичний регіон стикається з надвисокою конкуренцією, енергетичною залежністю та витісненням виробництва за межі міста.

Отримані результати аналізу створюють підґрунтя для розробки диференційованих стратегій підвищення конкурентоспроможності промислових регіонів, що будуть запропоновані в третьому розділі роботи.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1 Державна політика та фінансово-економічні інструменти стимулювання промислового розвитку

Формування ефективної державної політики стимулювання промислового розвитку в умовах воєнного стану є критично важливим завданням для забезпечення економічної стійкості України та створення фундаменту для повоєнного відновлення. Водночас євроінтеграційний вектор розвитку країни вимагає адаптації промислової політики до стандартів та вимог Європейського Союзу, що створює як додаткові виклики, так і нові можливості для вітчизняних виробників. У цьому підрозділі нами розглянуто ключові напрями державної політики, її інструментарій та результати реалізації у 2024–2026 роках.

Ключовим інструментом фінансової та реформаційної підтримки України з боку Європейського Союзу є програма Ukraine Facility, розрахована на період 2024–2027 років. Загальний обсяг програми становить 50 млрд євро, що робить її найбільшою одноразовою фінансовою програмою підтримки в історії ЄС [16]. Програма структурована за трьома основними стовпами:

1. Пряма фінансова підтримка державного бюджету – 38,27 млрд євро, з яких 33 млрд євро надаються у формі пільгових кредитів, а 5,27 млрд євро – у формі грантів. Важливо, що 20% грантових коштів у межах першого стовпа (близько 1,05 млрд євро) мають бути спрямовані на підтримку регіональних потреб .

2. Інвестиційна рамка Ukraine Investment Framework – 9,5 млрд євро у вигляді гарантій та грантів, які мають мобілізувати до 40 млрд євро публічних та

приватних інвестицій в економіку України. Фінансування надається через міжнародні інституції – ЄБРР, ЄІБ, Світовий банк, а також через національні установи країн-членів ЄС (Finnvera, Bpifrance, Cassa Depositi e Prestiti).

3. Технічна та адміністративна підтримка – 4,76 млрд євро, спрямована на гармонізацію законодавства з правом ЄС, структурні реформи та підвищення інституційної спроможності органів влади на національному, регіональному та місцевому рівнях [16; 30].

Станом на початок 2026 року Україна отримала вже 26,8 млрд євро в межах програми, включаючи шостий регулярний платіж у грудні 2025 року обсягом 2,3 млрд євро. У 2024 році завдяки програмі було мобілізовано 19,6 млрд євро підтримки, що дозволило, зокрема, забезпечити виплату пенсій, заробітних плат бюджетникам та зберегти макрофінансову стабільність [30].

Ключовою умовою отримання фінансування є виконання Плану для Ukraine Facility – документу, що містить 69 реформ та понад 150 індикаторів виконання. Реформи згруповані за трьома блоками: базові реформи (публічне управління, судова система, боротьба з корупцією), економічні реформи (фінансові ринки, управління державними активами, людський капітал, бізнес-середовище) та реформи в ключових секторах (енергетика, транспорт, агропродовольчий сектор, критичні сировинні матеріали, переробна промисловість, ІТ). У 2024 році близько чверті виконаних Україною реформ безпосередньо сприяли гармонізації з правом ЄС у таких сферах, як прозорість енергетичного ринку, контроль промислового забруднення, екологічні оцінки та регіональний розвиток [16].

У лютому 2024 року Президентом України було ініційовано політику розвитку українських виробників «Зроблено в Україні», яка за два роки стала системним драйвером національної економіки. За підсумками 2025 року внесок програм політики у зростання ВВП склав 0,95 відсоткового пункту, що є

суттєвим показником в умовах воєнного стану. У грошовому вимірі програми забезпечили 226,2 млрд грн. додаткового ВВП [16].

Станом на лютий 2026 року 90 тисяч підприємців скористалися інструментами державної підтримки в межах політики «Зроблено в Україні» [16]. Політика об'єднує 15 програм підтримки бізнесу, які узагальнено в табл 3.1.

Таблиця 3.1

Ключові програми політики «Зроблено в Україні» та їх результати за 2024–2025 рр.

Програма	Механізм	Результати
Доступні кредити 5-7-9%	Державна компенсація банкам різниці між пільговою та ринковою ставкою	56,4 тис. кредитів на суму 198 млрд. грн.
Гранти для переробних підприємств	Кошти на модернізацію, розширення, відновлення пошкоджених потужностей	707 грантів на 3,5 млрд. грн., зокрема 15 підприємств отримали 172 млн. грн. на відновлення
Державне стимулювання індустриальних парків	Співфінансування будівництва інженерно-транспортної інфраструктури	1,8 млрд. грн. державного стимулювання, 37 заводів збудовано або будується
Підтримка проектів зі значними інвестиціями (СІД)	Компенсація до 30% інвестицій через податкові стимули та фінансування інфраструктури	5 спеціальних інвестиційних договорів на 250 млн. євро, очікувані податкові надходження до 2035 року – 12 млрд. грн.
Компенсація 25% вартості агротехніки українського виробництва	Відшкодування частини вартості придбаної техніки	8,6 тис. підприємств придбали 13,7 тис. одиниць техніки на 9,9 млрд. грн., держава відшкодувала 2,1 млрд. грн.
Компенсація 15% вартості енергетичного, будівельного, колісного обладнання	Відшкодування частини вартості	163 підприємства придбали 343 одиниці техніки на 899 млн. грн., держава відшкодувала 112,4 млн. грн.
Підтримка несировинного експорту	Фінансові інструменти Експортно-кредитного агентства	Підтримано експорт на 22,9 млрд. грн., застраховано кредитів на 2,4 млрд. грн.

Мікрогранти «Власна справа»	Кошти на започаткування або розширення бізнесу	20 тис. українців стали підприємцями
-----------------------------	--	--------------------------------------

Джерело: [16]

Окремою важливою складовою політики є локалізація в публічних закупівлях. У 2025 році сотні виробників мали замовлення від держави та громад завдяки цьому механізму. Зокрема, громади закупили 695 шкільних автобусів українського виробництва на 2,7 млрд. грн. Крім того, Уряд спростив процедуру зміни цільового призначення земельних ділянок із сільськогосподарських на промислові та енергетичні – час процедури скоротився з 1–3 років до 1,5–2 місяців, станом на кінець 2025 року видано близько 200 позитивних висновків.

У 2025 році Україна здійснила комплексну реформу законодавства про державно-приватне партнерство (ДПП). У липні 2025 року Президент України підписав Закон №7508, який виклав у новій редакції Закон «Про державно-приватне партнерство» та вніс зміни до низки суміжних актів [29]. Ключові зміни включають:

- розширення сфер застосування ДПП – перелік сфер відтепер не є вичерпним, ДПП може використовуватися в будь-якій сфері, якщо це прямо не заборонено законом, зокрема в обороні та житловому будівництві;
- спрощені процедури для відбудови – на період дії воєнного стану та до семи років після його припинення Уряд формуватиме переліки ДПП-проектів з відбудови, які реалізуються за спрощеними процедурами;
- запровадження нових інструментів державної підтримки – гарантія мінімального доходу (Minimum Revenue Guarantee) та офіційне визнання грантів як форми державної підтримки;
- житлові ДПП – для проектів житлового будівництва передбачено можливість залишення збудованих об’єктів у власності приватного партнера або їх відчуження третім особам;

За оцінками Міжнародної фінансової корпорації, до 55% від загального обсягу потреб на відбудову України (близько 292 млрд. доларів) може бути залучено саме через механізм державно-приватного партнерства – без прямого тиску на бюджет [29].

З 1 січня 2026 року запроваджено програму страхування воєнних ризиків, яка передбачає:

- для підприємств у прифронтових регіонах – пряму компенсацію збитків за пошкоджене або зруйноване майно (нерухомість та виробниче обладнання) до 10 млн. грн.;
- для бізнесу на решті територій – відшкодування частини страхової премії (до рівня 1% від вартості страхування, але не більше 1 млн. грн.) [16].

Станом на початок 2026 року 15 компаній подали заявки на компенсацію збитків на прифронтових територіях, а ще 4 компанії уклали договори страхування від воєнних ризиків в інших регіонах України .

Індустріальні парки є одним із найбільш ефективних інструментів територіальної концентрації промислового виробництва. Станом на кінець 2025 року в індустріальних парках України збудовано або будується 37 заводів. Державне стимулювання індустріальних парків у 2025 році становило 1,8 млрд грн. [29]

Важливим фіскальним стимулом є податкові та митні пільги для учасників індустріальних парків, які включають:

- звільнення від імпортного мита та ПДВ на виробниче обладнання;
- звільнення від сплати податку на прибуток на 10 років за умови реінвестування;
- право органів місцевого самоврядування знижувати до нуля ставку податку на нерухомість, плати за землю та орендної плати [16; 29].

Реалізація державної політики стимулювання промислового розвитку в 2024–2025 роках дала змогу досягти таких результатів :

- за 11 місяців 2025 року переробна промисловість забезпечила 17,9% податкових надходжень зведеного бюджету – найбільше серед усіх секторів економіки;
- приріст податкових надходжень від переробної промисловості у 2025 році становив +69,2 млрд. грн. порівняно з 2024 роком – найвищий абсолютний показник серед усіх секторів;
- аграрії оновили парк техніки, придбавши 8460 одиниць української продукції машинобудування на 5,7 млрд. грн. завдяки програмі часткової компенсації ;
- 7600 сімей придбали житло за програмою доступної іпотеки «Оселя [16].

Попри досягнуті результати, зберігається низка системних викликів реалізації державної промислової політики:

1. Необхідність подальшої гармонізації з європейськими стандартами. Процес адаптації технічних регулювань до стандартів ЄС потребує значних ресурсів та часу. Ключовим завданням є приєднання України до Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА), що дало б вітчизняним експортерам можливість маркувати продукцію знаком СЕ та вільно продавати її на ринку ЄС без додаткової сертифікації .
2. Нерівномірність промислового розвитку. Незважаючи на загальнодержавні програми підтримки, зберігаються значні диспропорції між різними типами регіонів, що вимагає диференційованого підходу до стимулювання промислового розвитку .
3. Потреба у подальшому розширенні інструментів підтримки. Попри запровадження страхування воєнних ризиків, цей механізм потребує подальшого масштабування для забезпечення належного захисту інвестицій у прифронтових регіонах .

4. Забезпечення прозорості використання коштів. В умовах масштабної міжнародної допомоги критично важливим є запобігання корупційним ризикам та забезпечення ефективного моніторингу використання коштів як з боку державних органів, так і з боку Європейської Комісії [16 ;30].

3.2. Розробка стратегії підвищення конкурентоспроможності промислового регіону (на прикладі Дніпропетровської області)

На основі проведеного в другому розділі аналізу конкурентоспроможності промислових регіонів України та виявлених проблем, у цьому підрозділі розроблено комплекс рекомендацій для Дніпропетровської області – найпотужнішого промислового регіону країни. Вибір цього регіону зумовлений його лідерськими позиціями за обсягами промислового виробництва (653 млрд. грн. доходів бізнесу у 2024 році), а також наявністю гострих проблем, типових для старопромислового регіону: критичний кадровий дефіцит, енергетична вразливість та інвестиційна пауза [8].

Для розробки дієвих рекомендацій необхідно систематизувати результати аналізу, отримані в попередніх розділах роботи.

Таблиця 3.2

SWOT-аналіз конкурентоспроможності Дніпровського регіону

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1. Найбільший в Україні обсяг промислового виробництва (653 млрд. грн. доходів бізнесу у 2024 р.)	1. Критичний дефіцит кадрів, особливо робітничих та інженерних спеціальностей (лише в компанії «Метінвест» – 4 тис. вакансій)
2. Розвинена виробнича інфраструктура (залізничні вузли, автошляхи, промислові майданчики) та потужна ресурсна база	2. Низький рівень розвитку ВДЕ (0,15 кВт/особу – нижче середнього по Україні) та висока залежність від централізованої енергомережі

3. Найбільша кількість зайнятих у промисловості (250 тис. осіб) та наявність профільних закладів професійно-технічної освіти	3. Значне екологічне навантаження (високі викиди, накопичення промислових відходів), що знижує якість життя та інвестиційну привабливість
4. Наявність великих вертикально-інтегрованих компаній (Метінвест, ДТЕК), здатних залучати інвестиції та впроваджувати інновації	4. Інвестиційна пауза: мінімальний приплив нових інвестицій, особливо іноземних, через безпекові ризики
5. Високий рівень самодостатності місцевих бюджетів (область є донором державного бюджету)	5. Бюрократичні бар'єри та недостатня інституційна спроможність органів влади щодо залучення інвестицій і супроводу проєктів
6. Вигідне географічне розташування (перетин транспортних коридорів, близькість до тимчасово окупованих територій створює додаткові безпекові виклики, але й логістичні можливості)	6. Погіршення демографічної ситуації (старіння населення, відтік молоді, міграція) та високий рівень маятникової міграції
7. Потужний науково-освітній потенціал (технічні університети, наукові установи)	7. Технологічне відставання більшості підприємств (високий знос основних фондів) та низька інноваційна активність
8. Досвід реалізації масштабних інфраструктурних проєктів та наявність індустріальних парків (у т.ч. ІП «Кривбас»)	8. Близькість до зони активних бойових дій, що створює постійні безпекові ризики для бізнесу та населення
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
1. Залучення коштів Ukraine Facility (50 млрд. євро на 2024–2027 рр.) та інших міжнародних програм для відновлення та модернізації промисловості	1. Подальше загострення кадрової кризи через мобілізацію, міграцію та «втечу мізків»
2. Розвиток відновлюваної енергетики та децентралізація генерації (плани зростання потужностей ВДЕ на 77–372%)	2. Посилення міжрегіональної конкуренції за інвестиції та людський капітал з боку нових промислових центрів (Львівщина, Закарпаття)
3. Використання механізмів державно-приватного партнерства (оновлене законодавство) для модернізації інфраструктури та реалізації великих проєктів	3. Подальше зростання логістичних витрат через блокування морських портів та обмежену пропускну здатність західних переходів

4. Створення нових індустріальних парків на вільних промислових майданчиках із готовою інфраструктурою	4. Технологічне відставання та втрата конкурентних позицій на зовнішніх ринках через брак інвестицій у модернізацію
5. Програми перекваліфікації та залучення внутрішньо переміщених осіб (потенціал – 200–300 тис. осіб)	5. Погіршення інвестиційного клімату через безпекову нестабільність, корупційні ризики та непередбачуваність регуляторного середовища
6. Запровадження спеціальних інвестиційних режимів (підвищений коефіцієнт 1,3 для старопромислових регіонів)	6. Ескалація бойових дій або поширення їх на територію області, що може призвести до руйнування виробничих потужностей
7. Інтеграція в європейські ланцюги доданої вартості через розвиток переробки критичних сировинних матеріалів (титан, літій, марганець)	7. Екологічна деградація та посилення техногенних ризиків (аварії на промислових об'єктах)
8. Цифровізація публічних послуг та впровадження принципів належного врядування (е-дозволи, прозорі закупівлі)	8. Соціальна напруга через високе навантаження на інфраструктуру та нерівномірність розподілу вигод від відновлення

Джерело: складено автором на основі [8; 11; 12; 19; 20]

На основі проведеного аналізу визначено три стратегічні цілі розвитку промисловості Дніпропетровської області:

1. Подолання кадрової кризи – забезпечення промислових підприємств кваліфікованими кадрами через програми перекваліфікації, залучення ВПО, реформу професійно-технічної освіти та підвищення продуктивності праці.

2. Підвищення енергетичної безпеки – диверсифікація джерел енергопостачання, розвиток відновлюваної енергетики та децентралізація генерації для зменшення вразливості до обстрілів.

3. Активізація інвестиційних процесів – залучення приватних інвестицій у модернізацію виробництва та розвиток промислової інфраструктури з використанням механізмів ДПП, індустріальних парків та інвестиційних стимулів.

1. Рекомендації щодо подолання кадрової кризи.

Програма "Кадри для промисловості"

Використовуючи факторну модель ($\alpha=0,42$), збільшення кількості зайнятих у промисловості на 10% (25 тис. осіб) забезпечить зростання I_{kp} на 4,2%, що в грошовому вимірі для Дніпропетровської області означатиме додаткові 25-30 млрд. грн. промислового виробництва щорічно.

Таблиця 3.3

Комплекс заходів, спрямованих на подолання кадрової кризи

Захід	Механізм реалізації	Відповідальні	Термін	Очікуваний результат
Створення регіонального центру прогнозування потреб у кадрах	При регіональному агентстві розвитку, із залученням промислових підприємств	Дніпропетровська ОДА, обласна рада	2026-2027	Щорічний прогноз потреби в 5-7 тис. працівників за спеціальностями
Реформування професійно-технічної освіти під потреби промисловості	Державно-приватне партнерство з Метінвестом, ДТЕК, іншими компаніями [3.3]	МОН, Дніпропетровська ОДА, бізнес	2026-2028	Оновлення матеріально-технічної бази 10 ПТНЗ, підготовка 3-4 тис. робітників щорічно
Програма перекваліфікації ВПО	Курси цільової підготовки за спеціальностями, затребуваними в промисловості	Дніпропетровська ОДА, обласна служба зайнятості	2026-2028	Перепідготовка 2-3 тис. ВПО, працевлаштування 70%
Запровадження регіональних надбавок для молодих працівників	Співфінансування з обласного бюджету перших 2 років роботи	Дніпропетровська обласна рада	2026-2027	Збільшення частки молоді в промисловості на 15-20%
Програма "Житло для промисловців"	Будівництво відомчого житла для працівників дефіцитних спеціальностей за участі бізнесу	Дніпропетровська ОДА, промислові підприємства	2026-2029	Забезпечення житлом 1-2 тис. працівників

Цифровізація та автоматизація виробництва	Стимулювання впровадження роботизованих комплексів через компенсацію частини витрат	Мінекономіки, Дніпропетровська ОДА	2026-2028	Підвищення продуктивності праці на 20-30%
---	---	------------------------------------	-----------	---

Джерело: складено автором на основі [19; 20]

Витрати на реалізацію програми "Кадри для промисловості" оцінюються в 300-500 млн. грн [8]. (переважно кошти обласного бюджету та міжнародної технічної допомоги). Очікуваний економічний ефект:

- додаткове залучення 25-30 тис. працівників у промисловість [8];
- зростання промислового виробництва на 25-30 млрд грн щорічно;
- додаткові податкові надходження до бюджетів усіх рівнів – 4-5 млрд грн щорічно;
- співвідношення ефект/витрати – 50:1 за 5 років.

2. Рекомендації щодо підвищення енергетичної безпеки.

За факторною моделлю ($\beta=0,28$), збільшення потужностей ВДЕ на 50% (з 0,15 до 0,225 кВт/особу) забезпечить зростання I_{kp} на 4,2%. Для Дніпропетровської області це означатиме додаткові 20-25 млрд. грн. промислового виробництва та суттєве зниження втрат від блекаутів.

Таблиця 3.4

Комплекс заходів, спрямованих на підвищення енергетичної безпеки

Захід	Механізм реалізації	Відповідальні	Термін	Очікуваний результат
Програма розвитку ВДЕ для промислових підприємств	Спрощення дозвільних процедур, регіональна компенсація відсоткових ставок за кредитами	Дніпропетровська ОДА, Держенергоефективності	2026-2028	Встановлення 200-300 МВт потужностей ВДЕ на підприємствах

Створення індустріального парку "Чиста енергетика"	Спеціалізація на виробництві обладнання для ВДЕ, залучення інвесторів	Дніпропетровська ОДА, UkraineInvest	2026-2029	5-10 підприємств, 1000-1500 робочих місць
ДПП у будівництві когенераційних установок	Концесійні угоди з операторами газорозподільних мереж	Дніпропетровська ОДА, НКРЕКП, бізнес	2026-2028	10-15 когенераційних установок потужністю 50-100 МВт
Модернізація мережевої інфраструктури	Інвестиційні програми ДТЕК Дніпровські електромережі [3][4]	ДТЕК, НКРЕКП	2026-2028	Зниження втрат в мережах на 15-20%
Створення регіонального резервного фонду палива	Запаси вугілля та мазуту для теплових електростанцій	Дніпропетровська ОДА, ДСНС	2026	Безперебійна робота ТЕС протягом 10 днів
Енергетичний аудит та енергоефективність	Обов'язковий енергоаудит для великих промислових підприємств, часткова компенсація витрат	Дніпропетровська ОДА, бізнес	2026-2027	Зниження енергоемності виробництва на 10-15%

Джерело: складено автором на основі [20; 24; 25]

Дніпропетровська область має потужну базу для розвитку енергетичного сектору. Операторами системи розподілу в регіоні є ПрАТ "ДТЕК Дніпровські електромережі" та ПрАТ "ПЕЕМ ЦЕК", які мають досвід реалізації інвестиційних програм та впровадження сучасних технологій. Важливим партнером є Група ДТЕК – найбільший приватний інвестор в енергетичний сектор України з обсягом інвестованого капіталу понад 12 млрд. євро [25].

Інвестиції в енергетичну безпеку (державні та приватні) оцінюються в 2-3 млрд. грн. на 2026-2028 роки. Очікуваний ефект:

- встановлення 200-300 МВт потужностей ВДЕ [20];

- зниження втрат від блекаутів для промисловості на 2-3 млрд грн щорічно;
- створення 1,5-2 тис. нових робочих місць;
- зменшення енергоємності промислового виробництва на 10-15%;
- додаткові надходження до місцевих бюджетів – 300-500 млн грн щорічно.

3. Рекомендації щодо активізації інвестиційних процесів

За факторною моделлю ($\gamma=0,35$), збільшення інвестицій на 30% забезпечить зростання Ікп на 10,5%. Використовуючи інструменти Ukraine Facility та державні стимули, можна досягти значного приросту інвестицій у промисловість регіону.

Таблиця 3.5

Комплекс заходів, спрямованих на активізацію інвестиційних процесів

Захід	Механізм реалізації	Відповідальні	Термін	Очікуваний результат
Створення регіонального агентства залучення інвестицій	Окрема установа з персональним супроводом інвесторів ("єдине вікно")	Дніпропетровська ОДА, обласна рада	2026	Збільшення кількості інвестиційних проєктів на 30-50%
Розвиток індустриальних парків	Використання досвіду ІП "Кривбас" (21,8 млн. грн. державного стимулювання)	Дніпропетровська ОДА, Мінекономіки	2026-2029	Створення 3-5 нових ІП, залучення 2-3 млрд грн інвестицій
Використання підвищеного коефіцієнта інвестиційних стимулів	Запровадження регіонального коефіцієнта 1,3 до компенсації інвестицій через податки	Верховна Рада, Дніпропетровська ОДА	2026	Збільшення привабливості регіону для інвесторів на 30%
Програма ДПП "Відновлення та модернізація"	Концесійні угоди щодо об'єктів комунальної інфраструктури, промислових майданчиків	Дніпропетровська ОДА, громади, бізнес	2026-2029	Залучення 1-1,5 млрд грн приватних інвестицій

Інвестиційний паспорт регіону	Інтерактивна карта з вільними земельними ділянками, промисловими приміщеннями, проєктними пропозиціями	Дніпропетровська ОДА, UkraineInvest	2026	Підвищення поінформованості потенційних інвесторів
Участь у Ukraine Investment Framework	Підготовка проєктних заявок для залучення коштів (6,97 млрд. євро інвестиційного фонду)	Дніпропетровська ОДА, бізнес	2026-2027	Залучення 100-200 млн. євро інвестицій

Джерело: складено автором на основі [16; 29; 30]

Ukraine Facility передбачає 50 млрд. євро підтримки на 2024-2027 роки, з яких 6,97 млрд. євро – інвестиційний фонд [16; 30]. Для Дніпропетровської області пріоритетними напрямками залучення цих коштів є:

- модернізація гірничо-металургійного комплексу;
- розвиток індустріальних парків;
- енергоефективність та ВДЕ;
- логістична інфраструктура.

Очікувані результати реалізації інвестиційних заходів у 2026-2029 роках:

- залучення 5-7 млрд. грн. приватних інвестицій у промисловість;
- створення 3-5 тис. нових робочих місць;
- додаткові податкові надходження – 0,8-1,2 млрд. грн. щорічно;
- модернізація 10-15 великих промислових підприємств;
- зростання інтегрального індексу конкурентоспроможності на 8-10%.

4. Рекомендації щодо розвитку суміжних секторів та диверсифікації

Для зменшення залежності від важкої промисловості та підвищення стійкості економіки регіону пропонується розвиток суміжних секторів.

Таблиця 3.6

Заходи, спрямовані на диверсифікацію економіки регіону

Напрямок	Заходи	Очікуваний результат
Розвиток машинобудування для ГМК	Локалізація виробництва запчастин, обладнання для металургії	Імпортозаміщення на 20-30%, створення 1-2 тис. робочих місць
Харчова промисловість	Переробка агропродукції, створення кластерів	Збільшення частки харчової промисловості в структурі на 5-7%
Легка промисловість	Виробництво спецодягу, текстилю для промисловості	Імпортозаміщення, створення 500-1000 робочих місць
Індустрія 4.0	Розвиток промислової автоматизації, робототехніки	Підвищення продуктивності, створення високотехнологічних робочих місць
Туризм та рекреація	Розвиток зеленого туризму, промислового туризму	Диверсифікація економіки, створення 2-3 тис. робочих місць

Джерело: авторська розробка

5. Інституційне забезпечення реалізації рекомендацій.

Для ефективної реалізації запропонованих заходів необхідно створити відповідне інституційне забезпечення:

1. Регіональне агентство розвитку – спеціалізована установа для залучення інвестицій, супроводу інвесторів, розробки проєктів. Доцільно створити на базі існуючих структур із залученням міжнародної технічної допомоги [22].

2. Координаційна рада з промислового розвитку – постійно діючий орган при голові ОДА за участі представників бізнесу, профспілок, освіти, громадськості.

3. Проєктний офіс – структура для підготовки проєктних заявок на отримання коштів Ukraine Facility, міжнародної технічної допомоги, державних програм.

4. Центр професійної сертифікації – установа для підтвердження кваліфікації, отриманої неформальним шляхом, за участі промислових підприємств.

Таблиця 3.7

План заходів з інституційного забезпечення

Захід	Термін	Відповідальні	Орієнтовна вартість
Створення регіонального агентства розвитку	2026	Дніпропетровська ОДА, обласна рада	5-10 млн грн (міжнародна технічна допомога)
Формування координаційної ради	2026	Дніпропетровська ОДА	Без додаткових витрат
Запуск проєктного офісу	2026-2027	Дніпропетровська ОДА, бізнес	2-3 млн грн
Створення центру професійної сертифікації	2027	Дніпропетровська ОДА, бізнес	5-8 млн грн

Джерело: авторська розробка

На основі факторної моделі та розрахунків ефективності окремих заходів визначено інтегральний прогнозний ефект від реалізації запропонованих рекомендацій.

Таблиця 3.8

Інтегральний прогнозний ефект для Дніпропетровської області до 2030 року

Показник	Базове значення (2025рік)	Прогноз (2030рік)	Відхилення, %
Обсяг промислового виробництва, млрд. грн.	653	750-800	+15-22
Інтегральний індекс конкурентоспроможності (Ікп)	0,5	0,575-0,6	+15-20
Кількість зайнятих у промисловості, тис. осіб	250	275-280	+10-12

Встановлена потужність ВДЕ, кВт/особу	0,15	0,25-0,30	+67-100
Інвестиції в промисловість (щорічно), млрд. грн.	0,5-1,0*	2,5-3,5	+150-250
Податкові надходження до бюджетів усіх рівнів, млрд. грн.	100-110*	120-130	+15-20
Експорт промислової продукції млрд. дол	15-18*	18-22	+15-20

Примітка: * - авторська оцінка

Джерело: розраховано автором на основі факторної моделі та прогнозних оцінок

Для практичного впровадження запропонованих рекомендацій розроблено дорожню карту з визначенням етапів, відповідальних та очікуваних результатів.

Таблиця 3.9

Дорожня карта реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності Дніпровського регіону

Етап	Період	Ключові заходи	Очікувані результати
Етап 1. Інституційний	2026	Створення агентства розвитку, координаційної ради, проектного офісу; затвердження регіональної програми промислового розвитку	Дієва інституційна інфраструктура, програма з чіткими цілями та індикаторами
Етап 2. Пілотний	2026-2027	Запуск пілотних проєктів: 1-2 індустріальні парки, програми перекваліфікації ВПО, енергетичний аудит 10-15 підприємств	Залучення 0,5-1 млрд грн інвестицій, працевлаштування 1-2 тис. осіб
Етап 3. Масштабування	2027-2028	Розгортання повномасштабних програм: розвиток ВДЕ, створення індустріальних парків, реформування ПТО	Зростання інвестицій до 2-3 млрд грн/рік, створення 3-5 тис. робочих місць
Етап 4. Сталий розвиток	2028-2029	Диверсифікація економіки, розвиток високотехнологічних виробництв, інтеграція в	Зростання Ікп на 15-20%, збільшення експорту

		європейські ланцюги доданої вартості	продукції з високою доданою вартістю
--	--	--------------------------------------	--------------------------------------

Джерело: розроблено автором

Висновок до розділу 3

Проведений аналіз державної політики та фінансово-економічних інструментів стимулювання промислового розвитку дозволяє зробити такі узагальнення:

1. Сформовано цілісну нормативно-правову та фінансову базу промислової політики, яка включає програму Ukraine Facility (50 млрд. євро на 2024–2027 роки) та національну політику «Зроблено в Україні» з річним бюджетом близько 35–37 млрд грн.

2. Запроваджено дієві інструменти підтримки, зокрема доступне кредитування (198 млрд. грн. за два роки), грантову підтримку переробних підприємств (3,5 млрд. грн.), державне стимулювання індустріальних парків (1,8 млрд грн), підтримку інвестиційних проектів (5 СІД на 250 млн. євро) та компенсаційні програми для аграріїв та промисловців.

3. Здійснено комплексну реформу законодавства про державно-приватне партнерство, яка створює сприятливі умови для залучення приватного капіталу у відбудову (очікується, що до 55% потреб на відбудову може бути залучено через ДПП).

4. Досягнуто відчутних макроекономічних результатів: політика «Зроблено в Україні» забезпечила 0,95 в.п. додаткового зростання ВВП у 2025 році, переробна промисловість стала найбільшим платником податків (17,9% податкових надходжень), а її приріст (+69,2 млрд грн) став найвищим серед усіх секторів.

5. Зберігаються системні виклики, зокрема необхідність подальшої гармонізації з європейськими стандартами (приєднання до АСАА), подолання

міжрегіональних диспропорцій, масштабування страхування воєнних ризиків та забезпечення прозорості використання коштів.

Отримані результати свідчать про ефективність обраного курсу державної промислової політики, однак потребують подальшого вдосконалення з урахуванням специфіки різних типів промислових регіонів, що буде здійснено в наступному підрозділі.

Розроблені рекомендації для Дніпропетровської області базуються на результатах аналізу, проведеного в другому розділі роботи, та враховують сильні сторони регіону (потужна виробнича база, високий кадровий потенціал, наявність великих вертикально-інтегрованих компаній) і його слабкі місця (кадрова криза, енергетична вразливість, інвестиційна пауза).

Ключовими напрямками підвищення конкурентоспроможності промисловості регіону визначено:

1. Подолання кадрової кризи через реформу професійно-технічної освіти, програми перекваліфікації ВПО, залучення молоді та підвищення продуктивності праці. Очікуваний ефект – додаткові 25-30 млрд. грн. промислового виробництва щорічно.

2. Підвищення енергетичної безпеки через розвиток ВДЕ, децентралізацію генерації, модернізацію мереж та енергоефективність. Очікуваний ефект – зниження втрат від блекаутів на 2-3 млрд грн щорічно та зростання конкурентоспроможності на 4-5%.

3. Активізація інвестиційних процесів через створення індустріальних парків, використання механізмів ДПП, інвестиційних стимулів та коштів Ukraine Facility. Очікуваний ефект – залучення 5-7 млрд грн інвестицій, створення 3-5 тис. робочих місць.

Інтегральний прогнозний ефект від реалізації запропонованих заходів до 2030 року:

- зростання обсягу промислового виробництва на 15-22% (до 750-800 млрд. грн.);
- підвищення інтегрального індексу конкурентоспроможності на 15-20% (до 0,575-0,600);
- створення 10-12 тис. нових робочих місць;
- додаткові податкові надходження 15-20 млрд. грн. щорічно.

Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить Дніпропетровській області не лише зберегти лідерські позиції в промисловому виробництві України, але й суттєво підвищити стійкість до зовнішніх шоків, технологічно оновити виробництво та інтегруватися в європейські ланцюги доданої вартості. Досвід регіону може бути масштабований на інші старопромислові області України.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретико-методичне обґрунтування та практичне вирішення наукового завдання щодо оцінювання конкурентоспроможності промислових регіонів України в умовах воєнного стану та євроінтеграції, а також розроблено диференційовані рекомендації щодо її підвищення (на прикладі Дніпропетровської області). Результати дослідження дають змогу сформулювати такі висновки.

1. Конкурентоспроможність промислового регіону є визнаною економічною категорією, що відображає здатність регіональної системи забезпечувати сталий промисловий розвиток, залучати інвестиції, створювати якісні робочі місця та підвищувати рівень життя населення в конкурентній боротьбі з іншими регіонами. Специфіка цього поняття для промислового регіону визначається домінуванням промислового сектору, наявністю сформованої виробничої інфраструктури, спеціалізацією виробництва, технологічною структурою та кадровим потенціалом. У роботі виокремлено вісім груп факторів впливу (виробничі, ресурсні, кадрові, інвестиційні, інфраструктурні, інституційні, інноваційні, екологічні) та сформульовано ключові властивості категорії (відносність, динамічність, багаторівневність, ієрархічність, синергічність, структурованість, керованість).

2. Систематизація існуючих підходів до оцінювання конкурентоспроможності регіонів засвідчила, що найбільш адаптованим до українських реалій є методичний підхід, запропонований С.О. Іщуком у монографії «Конкурентоспроможність промисловості регіонів України» (2021). Його перевагами є комплексність, збалансованість (використання середнього геометричного), доступність показників та придатність для порівняльного аналізу. Для умов обмеженої статистики в період воєнного стану розроблено

модифікований варіант методики, що базується на трьох ключових показниках: обсяг виробництва, динаміка розвитку, інвестиційна активність.

Розроблено систему показників для аналізу промислової конкурентоспроможності регіону, яка охоплює сім основних груп (виробничий потенціал, інвестиційна привабливість, інноваційна активність, експортна орієнтація, інфраструктурна забезпеченість, кадровий потенціал, інституційне середовище) та екологічну складову. Запропонована система базується на офіційних статистичних джерелах, що забезпечує її верифікацію та можливість порівняльного аналізу.

3. На основі аналізу даних 2023–2025 років проведено типологію регіонів України за рівнем промислового розвитку, виділено п'ять типів: старопромислові (Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Харківська), нові промислові центри (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька), промислово-аграрні (Полтавська, Київська, Вінницька, Сумська, Черкаська), аграрно-індустріальні (Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська) та столичний (м. Київ).

Виявлено поглиблення міжрегіональних диспропорцій: нові промислові центри демонструють стрімке зростання (надходження від релокованого бізнесу в Закарпатті зросли на 274% за три роки), тоді як аграрно-індустріальні регіони зростають лише на 7–14%, а окремі старопромислові області (Донеччина, Луганщина) втрачають промисловий потенціал через бойові дії.

4. За допомогою розробленої факторної моделі на основі виробничої функції Кобба-Дугласа кількісно оцінено внесок ключових факторів у конкурентоспроможність промисловості регіонів. Отримано такі коефіцієнти еластичності: кадровий потенціал – 0,42 (найбільший вплив), інвестиційна активність – 0,35, енергетична безпека – 0,28. Для старопромислових регіонів частка кадрового фактора становить 48–52%, для нових промислових центрів

домінує інвестиційний фактор (48–53%), що обґрунтовує необхідність диференційованих стратегій. На основі моделі розраховано прогнозні ефекти: збільшення інвестицій на 20% дасть приріст конкурентоспроможності на 7%, подолання кадрового дефіциту (зростання зайнятих на 10%) – на 4,2%, розвиток ВДЕ (збільшення потужностей на 30%) – на 8,4%.

5. Систематизовано ключові проблеми розвитку промисловості за типами регіонів. Старопромислові регіони страждають від критичного кадрового дефіциту (лише на підприємствах «Метінвесту» – 4 тис. вакансій), енергетичної вразливості (низький рівень ВДЕ – 0,15 кВт/особу в Дніпропетровській області), інвестиційної паузи та безпекових ризиків. Нові промислові центри стикаються зі структурним дефіцитом кадрів (невідповідність кваліфікації потребам релокованих підприємств), інфраструктурною неготовністю (дефіцит промислових приміщень, зростання орендних ставок) та ризиком тимчасовості інвестицій. Промислово-аграрні регіони характеризуються посиленням сировинної орієнтації (частка добувної промисловості в Полтавській області зросла до 25,2%) та недостатньою глибиною переробки.

6. Проаналізовано ключові механізми державної підтримки. Програма «Зроблено в Україні» (річний бюджет 35–37 млрд грн) забезпечила 90 тис. підприємців доступом до підтримки та додала 0,95 в.п. до зростання ВВП у 2025 році. Ukraine Investment Framework розподілила 8,4 млрд євро, що дозволить мобілізувати 25,2 млрд євро інвестицій. Здійснено реформу законодавства про ДПП, що створює сприятливі умови для залучення приватного капіталу у відбудову (очікується, що до 55% потреб може бути покрито через ДПП). Розвиток індустріальних парків (1,8 млрд грн державного стимулювання, 37 збудованих заводів) підтверджує ефективність територіальної концентрації промислового виробництва.

7. Для кожного типу регіону запропоновано власний набір стратегічних пріоритетів:

- *старопромислові регіони* – спеціальні інвестиційні режими, програми перекваліфікації, державно-приватне партнерство у відновленні інфраструктури;
- *нові промислові центри* – індустриальні парки, кооперація з освітніми закладами для підготовки кадрів, розвиток соціальної інфраструктури;
- *промислово-аграрні регіони* – стимулювання глибокої переробки, розвиток логістичних хабів, кластерні ініціативи;
- *аграрно-індустріальні* – інвестиції у промислову інфраструктуру, підтримка малого та середнього бізнесу;
- *столичний регіон* – інноваційні парки, R&D центри, розвиток високотехнологічних виробництв.

На прикладі Дніпропетровської області розроблено комплексний план заходів на 2026–2029 роки. Прогнозний ефект від його реалізації: зростання промислового виробництва на 15–22% (до 750–800 млрд грн), підвищення інтегрального індексу конкурентоспроможності на 15–20% (до 0,575–0,600), створення 10–12 тис. нових робочих місць, додаткові податкові надходження 15–20 млрд грн щорічно.

8. Отримані результати підтверджують, що в умовах війни та євроінтеграції конкурентоспроможність українських промислових регіонів залежить не стільки від наявного виробничого потенціалу, скільки від здатності швидко адаптуватися до нових умов, залучати інвестиції, розвивати людський капітал та інтегруватись у європейські ланцюги доданої вартості. Диференційований підхід до різних типів регіонів є ключовою умовою ефективності державної регіональної політики. Запропоновані в роботі рекомендації можуть бути використані для коригування Державної стратегії регіонального розвитку, програм відновлення промисловості та залучення коштів міжнародних донорів (Ukraine Facility, UIF, Фонд відновлення Україна-США). Подальші дослідження доцільно спрямувати на поглиблену оцінку ефективності окремих інструментів підтримки

(індустріальні парки, інвестиційні стимули) та моделювання постконфліктної реінтеграції тимчасово окупованих територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іщук С. О., ред. Конкурентоспроможність промисловості регіонів України : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2021. 420 с.
2. Назаров М. І. Конкурентоспроможність регіону: суть та властивості. Ефективна економіка. 2013. № 10.
URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2438>
3. Лозовий І. В. Особливості регіонального підходу до формування промислової політики. Актуальні питання економічних наук. 2025. № 12.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15770021>
4. Тульчинський Р. В. Методичний підхід щодо оцінки впливу державної регіональної політики на модернізаційний стан регіонів в умовах становлення нового регіоналізму. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2019. № 16.
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=evntukpi_2019_16_9
5. Кузьмін О., Гавкалова Н. Конкурентоспроможність регіону: сутність та оцінювання. Економіка України. 2012. № 5. С. 14–24.
6. Писаренко С. М., Луцків О. М. Потенціал конкурентоспроможності регіону в умовах євроінтеграційної стратегії України. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. 2015. Вип. 2. С. 134–146.
7. Назарук О. А. Методологія інтегральної оцінки конкурентоспроможності регіону. Регіональна економіка. 2020. № 3. С. 45–57.
8. Опендатабот. Рейтинг бізнесменів України 2026. 2026.
URL: <https://opendatabot.ua/>

9. Європейська Бізнес Асоціація. Індекс інвестиційної привабливості України у 2025 році. 2025. URL: <https://eba.com.ua/research/>
10. Державна служба статистики України. Промислове виробництво в Україні у 2025 році. 2026. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Закарпатська обласна військова адміністрація. Релокація бізнесу на Закарпаття. Ужгород, 2025. URL: <https://oda.carpathia.gov.ua/>
12. Львівська обласна військова адміністрація. Динаміка релокації підприємств у Львівській області. Львів, 2025. URL: <https://loda.gov.ua/>
13. NAI Ukraine. Огляд ринку комерційної нерухомості України, червень 2025. 2025. URL: <https://naiukraine.com/>
14. Полтавська обласна військова адміністрація. Підсумки соціально-економічного розвитку Полтавської області за перше півріччя 2025 року. Полтава, 2025. URL: <https://adm-pl.gov.ua/>
15. Запорізька міська рада. Програма соціально-економічного розвитку м. Запоріжжя на 2025 рік. Запоріжжя, 2025.
16. Міністерство економіки України. Зроблено в Україні – програми стимулювання промислового розвитку. 2026. URL: <https://me.gov.ua/>
17. GMK Center. Exclusive Прогнози GMK Center на 2026 рік: сталь. 2025. URL: <https://gmk.center/>
18. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Нове щомісячне опитування підприємств (квітень 2025). 2025. URL: <https://www.ier.com.ua/>
19. Група Метінвест. Підсумки 2025 року: виробництво та сталий розвиток. 2026. URL: <https://metinvestholding.com/>
20. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Стан та перспективи розвитку відновлюваної енергетики в Україні. 2025. URL: <https://saee.gov.ua/>

21. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність (грудень 2025). 2025. URL: <https://bank.gov.ua/>
22. Міжнародний центр перспективних досліджень. Індекс регіонального ділового середовища 2023. 2024. URL: <https://icps.com.ua/>
23. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів» № 113 від 04.02.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2004-п>
24. АТ «ДТЕК Дніпровські електромережі». Річний звіт за 2024 рік. Дніпро, 2025. URL: <https://www.dtek-dnem.com.ua/>
25. Група ДТЕК. Сталий розвиток 2024: звіт. 2025. URL: <https://dtek.com/>
26. USAID. Індекс конкурентоспроможності міст України 2021. 2021. URL: <https://www.ier.com.ua/>
27. OECD. Rebuilding Ukraine by Ensuring Regional and Local Resilience. Paris: OECD Publishing, 2023. 58 p.
28. World Bank. Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. Washington, DC: World Bank, 2024. 210 p.
29. Міністерство економіки України. В індустріальних парках на кінець 2025 року збудовано або будується 37 заводів. 2026. URL: <https://me.gov.ua/>
30. Європейська зовнішньополітична служба. EU unveils new €1.5 billion investment boost to drive Ukraine's recovery. 2026. URL: <https://www.eeas.europa.eu/>
31. Посольство США в Україні. Американсько-український інвестиційний фонд відбудови. 2026. URL: <https://ua.usembassy.gov/>
32. Радько В.М., Мацюра С.І., Борисова О.Є. Еволюція міграційних процесів в Україні до війни та під час її перебігу, реакція держави й перспективи сталого розвитку. Економічний простір. 2025. № 208. С. 11-16. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.208.11-16>

33. Радько В.М. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності підприємства (за матеріалами гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ : ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». 2010. 23 с. URL: <http://search.nbuv.gov.ua/publ/REF-0000293261>

34. Радько В.М. Темченко О.А Рефреймінг поняття конкурентних переваг: між стабільністю та адаптивністю. Економічний простір. Дніпро, 2025. № 200, с. 90 -95. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.200.90-95>

ЗГОДА здобувача вищої освіти
Державного університету економіки і технологій про
перевірку кваліфікаційної роботи на прояви
академічного плагіату та розміщення в Репозитарії
Університету

Я, **Бондаренко Марія Володимирівна**,

підтримую політику Державного університету економіки і технологій з академічної доброчесності і відкритого доступу. Засвідчую, що кваліфікаційна бакалаврська робота на тему:

Оцінка конкурентоспроможності промислових регіонів України

(на прикладі Дніпропетровської області)

виконана самостійно та не містить академічного плагіату. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Державного університету економіки і технологій ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення норм академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Також я поінформований, що відповідно до «Положення про Репозитарій (електронну базу даних) Державного університету економіки і технологій» зазначена робота буде розміщена в Електронному архіві Університету (Репозитарії ДУЕТ). З умовами такого розміщення ознайомлений.

04.06.2026

Підпис